
ROMA

GULIELMUS SOMNERUS.

MORIBUS ANTIQUIS.

M Burghers delin. et sculp.

JULII CÆSARIS

PORTUS ICCIUS

ILLUSTRATUS:

SIVE

1. GULIELMI SOMNERI ad Chiffletii Librum de *Portu Iccio*, responsio; nunc primum ex MS. edita.

2. CAROLI DU FRESNE Dissertatio de *Portu Iccio*.

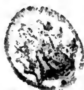
Tractatum utrumque Latine vertit, & Nova Dissertatione auxit
Edmundus Gibson Art. Bac. e Coll. Reg. *Oxon.*

Ὥσπερ ζῶον τῶν ὄψεων ἀφαιρεθεισῶν, ἀχρειοῦται τὸ ὅλον· οὕτως ἐξ ἱστορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωφελὲς γίνεται διήγημα. Polyb. l. 1.

OXONII,

E THEATRO Sheldoniano, *Anno Dom.*
MDCXCIV.

Imprimatur

Henr. Aldrich

VICE-CAN. *OXON.*

Dec. 29, 1693.

EXIMIO VIRO

WHITO KENNETTO

SALUTEM.

GRavi incommodo ſtudia Antiquitatum quorundam hominum perverſitas affecit. Dum enim ſuæ ſive inſcitiæ ſive ignaviæ prætextum quæſierunt; in hanc partem literarum, quaſi aridiſſimam, & politioris diſciplinæ peſtem, fœdiſſimas contumelias eructarunt. Quæ ſane quamlibet falſæ atque ridiculæ; ita tamen deſidiæ accommodantur, ita molli naturæ quaſi blandiuntur, ut mirum ſit quam alte hominum mentibus inſederint. Eo paulatim crevit opinio, ut qui famam

mam

mam Ingenii *arrogantiſſime aucupantur, nullo ſe pacto commodius conſecuturos exiſtiment, quam ſi vetuſta omnia immortali odio proſequantur. Adeo, quiſquis ad ea inveſtiganda animum advertit, non ſolum latera pertinaciſſimis laboribus, ſed & exiſtimationem graviſſimo dedecori exponat. Hinc fracti dejectique multi, qui ad ea ſtudia animos procliviores poſſident; oneri plane ſuccubituri, niſi tuo exemplo, tuaque auctoritate ſuſtinerentur. Quid enim efficacius cogitari poteſt, ad argutias ejuſmodi diluendas, quam tui ingenii acumen, quam ea anima*

-----Qua neque candidiorem
Terra tulit.

Ex tua mentis elegantia, admirabili facilitate, eximia in literis humanioribus

oribus cognitione; ex his (inquam) accuratæ Antiquitatum cognitioni admiſtis, diſcant aliquando, non illud ſtudium animos quavis morum aut diſciplinæ aſperitate inquinare. Ex tui autem judicii gravitate intelligant, leves alioqui & enerves ingenii impetus, hoc præſertim ſtudio coerceri & quaſi corroborari. Quod vero ſterile eſſe jejunumque clamitant, tu quam fœcundum ſit, omnes luculente docuiſti; qui ex prædiis familiæ Glynnianæ, *ampliſſimæ quidem illius, ſed unius tamen, volumen juſtum & eruditum excitaſti. Tui igitur nominis patrocinio recreentur, quotquot* Ingenioſorum *ſcilicet artibus oppreſſi, nobiliſſimæ diſciplinæ renunciarunt. Mihi vero gratulentur magnopere, cui opportune accidit, ut & Antiquitatum cauſa, & officii privati ratio*

tio ad eundem hominem dirigerent. Ad quem enim prius pertineant aureæ Somneri *reliquiæ, quam ad te, qui Vita copiose & accurate scripta,* Somnero *immortalitatem comparasti? Cui etiam mei officii testimonium potiori jure debeatur, quam tibi, cujus præceptis maxime exemploque horum studiorum rationes instituo? Habes autem nescio quid artis singularis, qua juvenum ingenia allicis & accendis. Eorum lucubrationes ita probas, ut tamen intelligant, diuturna exercitatione posse emendari; ita damnas, ut interim sentiant aliquid illis inesse spiritus & acuminis, quod augeri industria poterit. Unde evenit, ut neque illis defervescat diligentia, neque hos desperatio opprimat. Perge igitur, id quod facis, tua hac arte adolescentibus præire; & dum pietate singu-*

lari

lari Eccleſiam, *egregia eruditione literas humaniores*, *noſtramque Academiam exornas ; tibi interim Antiquitatum gloriam ſuſtinendam eſſe reminiſcere*. Vale.

E Coll. Reginæ *Oxon.*
Calendis *Januariis*,
MDCXCIV.

Tui Studioſiſſimus

EDMUNDUS GIBSON.

DE

Portu Iccio

DISSERTATIO NOVA.

a VEtera *Majeſtas quædam, & (ut ſic dixerim) Religio commendat,* inquit elegantiſſimus Rhetor. Magna ſane & liberalis oratio; digna eo homine qui non ſolum in *judiciis*, ſed in omni humaniore diſciplina plane *dominatus eſt.* Inter antiqua enim ac nova illud in primis intereſt, quod hæc immoderato quidem fulgore imperitorum *oculos* perſtringunt, ſed nullam ſeveriori judicio materiam ſuppeditant, illa vero quamlibet horrida & incompta nullam *oculis* delectationem afferunt; ea tamen in ſe habent, quæ curioſorum mentes cogitationeſque uberrime exerceant. Hoc eſt (ſi ego a recte

a Fab. *Inſtitut. Lib.* 1. *cap.* 8.

recte intelligo) nova fucatam quandam levitatem sciolorum captui accommodatam ostentant; vetera vero syncero pondere peritissimo cuique artifici commendantur. Quam quidem ob causam, illa *vulgi* admirationi patres prudentissimi reliquerunt, hæc autem, quasi consecratas quasdam reliquias, non nisi castis manibus tractari voluere. Hinc sua apud eos *Saliorum* carminibus auctoritas; apud nos sua *Rostratæ* illi *columnæ* Majestas, cujus singula verba, singulas literas, adeoque ipsos literarum ductus, non tam curiose lustramus, quam oculis avidissimis quasi devoramus. Ut quisquis in hujusmodi rebus paulo oscitantius versatus, minutissimum quidpiam prætermiserit; eum summi sive sceleris sive inscitiæ ignominia oneremus.

Cum autem singulis ætatibus, ex quo jacentes & extinctæ pene disciplinæ excitarentur, plurima Antiquitatis monumenta eruditorum calamos exercuerunt; de nullo fere solliciti magis quam de *Iccio Portu* fuere. Hoc scilicet Cæsaris Majestas, hoc loci vetustas

tustas

tuftas & eminentia vindicavit. Quibus quidem rationibus permoti, dedita opera Scriptores multi, plurimi obiter ac in tranfitu fuum de loci fitu, ἐτυμολογία, &c. judicium interpofuere. Inter reliquos, *Joannes Jacobus Chiffletius*, Philippi IV. Hifpaniarum Regis, & Sereniffimæ Infantis *Isabellæ Claræ Eugeniæ*, medicus Cubicularius, novam prorfus de eo opinionem produxit. Portum nimirum, contra priorum omnium conjecturas, *Mardici* in Flandriâ ponit; eo (quod fufpicantur nonnulli) confilio, ut Hifpanorum gentem pleniore obfequio demereretur. Quo autem animo illud munus fufceperit, ut difficile eft conjecturâ confequi, ita noftro propofito eft prorfus alienum. Librum protinus amplexati funt omnium ordinum homines, ulnifque avidiffimis captarunt; & poft primo in Hifpaniis excufum, Flandri, quòd ad fuam gloriam pertinere arbitrabantur, fecundam illius editionem emiferunt. Liber forte in manus *Gulielmi Somneri* (immortalis illius Cantuariæ ornamenti) opportune incidit. Quo ille

 perlecto,

perlecto,diligentiusque perpenso (qua erat ingenii perspicacia & acumine) errorem protinus deprehendit, eoque majori indignatione excepit, quod nonnullam improbitatis misturam subolere sibi videbatur. Quid plura? Laqueos judiciis incautioribus tensos perspexit; præsertim cum magnis nominibus *Puteani*, *Torrii*, &c. liber commendatus prodiit. Noluit igitur Vir doctissimus piissimusque pestem hanc detestabilem diutius sævire: verum,ut ex mentibus contaminatis evelleret, & ab integris intactisque averteret; id quod peritum medicum decebat, ægritudinis causas omnes originesque curiosius indagavit, singula membra divulsit, cujusque infirmitatem prodidit, partibusque laborantibus remedium adhibuit. Octo Chiffletii Capitibus parem Sectionum numerum opposuit, omniaque errorum diverticula investigavit.

Post mortem illius, omnibus literarum amicis vehementer deflendam, Tractatus hic, una cum cæteris ejus reliquiis, ad Ecclesiam Cantuariensem devenit; a cujus Decano dignissimo

ſimo Capituloque, editionis facultatem mihi humaniſſime impetravit D. *Henricus Wharton*, qui ut in omni diſciplinarum parte multum, ita in Angliæ Antiquitatibus plurimum verſatur. Cum autem Cl. Somnerus ſcriptum hoc reliquiſſet idiomate Anglicano, exteris (quos tamen maxime ſeduxerat Diſſertatio *Chiffletiana*) non multum cognito; ſenſi continuo non ſolum Chartas αὐτογράφους (id quod primo mihi propoſueram) recenſendas, ſed novum inſuper tranſlationis laborem neceſſario ſubeundum. Nec enim aliter medicinam morbo accommodatam pararem. Tranſtuli igitur, notiſque neceſſariis illuſtravi. Sub idem vero tempus, dum multorum de hac materia Tractatus evolverem, ex Baudrandi forte Dictionario Geographico cognovi, Clum. *du Freſne* integram de hoc loco Diſſertationem edidiſſe. Eam omnibus viis modiſque comparandam duxi; quod tamen eo majorem difficultatem habuit, quoniam grandiori Volumini de *Vita S. Ludovici* inſeruiſſet. Ad manus tandem, amicorum quorundam opera,

pervenit Liber vere aureus pulcherrimusque, infinita eruditione refertus. Dolebam equidem, partim eam de *Portu Iccio* Dissertationem inter tot variæ materiæ Tractatus, quasi obrutam sepultamque jacere; partim quod idiomate Gallico conscripta, plurimorum cognitionem fugeret. Nova hinc cura exoritur: postquam enim ad Somneriani MS. versionem *exterorum* ratio permovisset; quàm ingratus impiusque essem, nisi *patriæ* caritas ad Gallici textus traductionem impelleret.

De *Portu* igitur *Iccio* tot tantorum hominum conjecturis publice prolatis, supervacaneum fortasse videbitur, ne dicam insolens, novas de eo lites suscitare; neque impudentiæ crimine multorum opinione carebit, quisquis Ortelii diligentiæ, Cluverii judicio, Somneri sagacitati, & acumini Comitis *du Gange*, adjici quicquam posse existimaverit. Et ultro quidem agnosco, auctores etiam clarissimos, *multa quæ ad hunc locum pertinent, diligentissime scripta posteris reliquisse.* Qui si vel in summa consentirent,

tirent, omnem uberioris disquisitionis locum posteris penitus sustulissent. Sed dum in varias opiniones distracti, suam pertinaciter singuli defendunt; veritas ut eorum lucubrationibus illustratur, ita certe confunditur: ut qui suos animos ad illius investigationem convertunt, impetuosæ cuidam tempestati sese committere videantur. Quapropter *cum inter diversas opiniones priorum, & omnes etiam inter se contrarias, difficilis sit electio, quivis si non inveniendi nova, at certe judicandi de veteribus, sibi non injuste laborem injungere poterit.* Neque video cur quisquam hujusmodi officium tanquam humile & inglorium detrectet, cum de Rhetorica Fabius, de Philosophia Cicero, eadem ratione pulcherrime meruerunt. Quid enim? Divulsas partes colligere, pugnantes temperare, membra singula disponere, & in unum quasi corpus efformare, cujus est artis, cujus industriæ? Atque utinam ea esset hujus materiæ conditio, ut omnis disceptandi occasio aliquando tolleretur: sed hoc ipsorum indiciorum obscuritas, magna temporis distantia,

conjecturarum denique varietas, prohibent. [1] *Harum igitur sententiarum quæ vera sit, Deus aliquis viderit; quæ verisimillima, nostra sit quæstio.* Sed in ea discutienda, etsi magni nominis auctores de hoc *Portu* illa quæ senserint, tradiderunt; libere tamen profiteor me illorum neminem eo in loco, quo Platonem Cicero, constituturum; adeo ut *quanquam rationem nullam attulerint, ipsa me auctoritate sint fracturi.*

PORTUS ICCIUS suam a Cæsare eminentiam traxit: is enim nisi inde, tanquam e portu commodissimo solvisset, locus sepultus ac succedentibus seculis incognitus jacuisset. Ut autem a Cæsare nomen & amplitudinem derivavit, ita in plerisque eorum temporum historiis, in Cæsaris rebus gestis præcipue, principem merito locum obtinuit. Et optandum esset, ut quotquot suis scriptis illius memoriam conservarunt, nomine saltem convenissent, adeoque nullam controversiæ materiam inde præbuissent. Dum enim Ptolemæus Ἴτιον, Strabo Ἴκιον, nonnulla Cæsaris exemplaria *Iccium*,

1. *Cic. Tusc. Quæst.*

cium, alia *Icium*, *Itium* denique alia ostendunt; in hac lectionum varietate, κριτήριον præcipuum amisimus, quo tanquam filo ad veritatem duceremur. Quapropter ne in ipso limine impingatur, Codicum vetustorum subsidia invocemus, quibus ex hac difficultate expediri aliquando possumus. Editio igitur Stephani quæ Parisiis prodiit Anno salutis nostræ 1544. *Ictium* legit; cui suffragatur versio Græca Commentariorum Cæsaris de Bello Gallico, a Jungermanno edita, quæ Ικτιον λιμένα ostendit, & alio loco Ικτίῳ λιμένι; ex quibus manifestum est, Codicem *Planudis*, sive alterius cujuscunque qui versionem eam confecit, legisse *Ictium*, aut saltem *Iccium*. Alias enim si vel *Itium* vel *Icium* ostendisset, in Ptolemæi Ιτιον aut Strabonis Ικιον commodius transtulisset. Sed recepta magis lectio est *Itium*; eam enim amplectitur editio Gryphiana anni 1549. admodum quidem emendata. Fulvius Ursinus in suis ad Cæsarem Annotationibus, asserit vetustos Codices constanter *Itium* habere; *&* Iccius (inquit) *nomen apud Horatium in Odis*, Itius

Itius *est tum in Vett. Codd. tum in argenteis ejus familiæ denariis*. Quod quidem tum a P. Ciaconio confirmatur, dicente *in omnibus libris excusis, & aliis MSS.* Itium *legi*; tum etiam a Codice MS. admodum vetusto in Bibliotheca Collegii Mertonensis, quod est Oxonii. Tertiæ lectioni (h. e. *Icium* per c simplex) qui faveant, præter MS.Bodleianum, pauci admodum sunt: quod tamen ex errore Librariorum qui minus erant periti,facile contingere potuit. Literarum enim (c) ac (t) ea est in vetustis Codicibus similitudo, ut quisquam in iis mediocriter versatus, non difficulter concessurus est, inde lapsum proficisci potuisse. Hinc ea scriptionum varietas, *notitia* & *noticia*: *cognitio* & *cognicio*, cum aliis infinitis,quæ crebro tum in MSS. Codd. tum in excusis vetustioribus occurrunt. Quantum huic conjecturæ confert *Iccii Rhemi* appellatio,quem in secundo Commentariorum libro Cæsar memoravit, non audeo temere affirmare; nisi constaret eum hoc nomen ex habitaculo fuisse sortitum. Certe ex locorum natura ac conditione, appellationes

pellationes hominum desumere, res fuit pristinis illis temporibus,gentibus præsertim Borealibus, non ita inusitata. A fluminibus autem, ad quæ hanc sive *Icii* sive *Iccii* denominationem (ut inferius patebit) existimo pertinuisse, totæ etiam provinciæ sua nomina desumere solebant: id quod eruditissimus Eques D. *Henricus Spelmannus*, nostræ nationis eximium decus, fusius ostendit in Tractatu suo MS. de *Icenis*; qui cum illius Vita, cæterisque quantivis pretii reliquiis, si mihi Deus integram valetudinem concesserit, luce publica alquando donabitur. Cæterum, hanc materiam sine *Wicciorum* etiam mentione nullo modo possum dimittere. Populus ille Comitatus Glocestriæ ac Oxoniæ in Anglia incoluisse dicitur, a Dobunis Romanorum temporibus habitatos. Cum autem Saxones rerum in Britannia potirentur, extincto ***Dobunorum*** nomine, Germanico *Wiccii* vocabantur. Non quod ipsi Saxones Latini idiomatis vocabulo eos donaverint, sed sumpta ex sua gente appellatione, ƿiccaſ, (quantum ex natura vocum Saxoni-

Saxonicarum exiſtimare licet) poſteris ſcriptoribus eam in Romani ſermonis genium transferendi, occaſionem præbuere. Sed hos tamen non iiſdem terminis contentos, quibus Romanorum *Dobuni*, haud immerito arbritror. Cum enim nominis rationem a *ſinuoſo Sabrinæ littore* defluxiſſe certum eſt, iſtius oræ incolas primario reſpexiſſe videtur. Quod vero ultra Gloceſtriæ fines extendebatur, apertum eſt ex *Wigorniæ* nomine Saxonico Ƿicᵹaraceaſter, quod non a *Wire* ſaltu deducitur, (ut opinatur Camdenus) cum is ab oppido millia paſſuum prope duodecim abeſt; ſed contrahitur ex Ƿic-ƿara-ceaſter, h. e. *Wicciorum Civitas*, ſive *Civitas ſinus incolentium.* Ex quibus omnibus colligo, apud veteres Germanos, noſtrorum Anglo-Saxonum Patres, *Wic* in locorum nominibus uſum ſatis frequentem habuiſſe; id quod alias demonſtrari poſſet ex ejuſmodi compluribus oppidorum nominibus, quæ in Anglia reperiuntur. Neque ſolum locorum, ſed ſpeciatim etiam *ſinuum*; unde fit ut ad noſtrum propoſitum magis accedat;

cedat; nec mirandum est si in littore maris *sinuoso*, ea appellatio locis quamplurimis contigerit. Quod vero de Germanis, sive Germanorum sobole, Anglo-Saxonibus, dictum est; idem de Gallis affirmandum: Belgis nimirum, qui propter Germanorum vicinitatem, eorum lingua usi fuisse existimantur. Quod quidem ex Cæsare ipso non obscure colligi posse videtur. Primo enim, diversas linguas in Gallia pro populorum diversitate obtinuisse, ipsum testem disertum habemus: [1] *Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt.* Deinde, Germanorum mores præsertim apud Belgas valuisse, satis manifestum facit cum eorum propinquitas, tum vero verba illa Cæsaris quæ Belgarum mores repræsentant: [2] *Horum omnium fortissimi sunt Belgæ, propterea quod a cultu atque humanitate provinciæ longissime absunt, minimeque ad eos mercatores sæpe commeant, atque ea quæ ad effœminandos animos pertinent, important: proximique sunt Germanis qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt.* Quis-

1. *Comment. l.* 1. *cap.* 1. 2. *Ibid.*

Quiſquis autem Germanorum deſcriptionem perlegerit, quam libro ſexto Commentariorum Cæſar inſeruit, eandem barbariem morumque aſperitatem protinus deprehendet, & unam utriuſque gentis quaſi imaginem coloremque contemplabitur.

Propoſitis hactenus quæ de genuina nominis ſcriptione habuimus dicenda, inſtituti ratio poſtulat,ut ad vocabuli veſtigia quædam atque ἐτυμολογίαν procedamus. Hæc enim eſt μέθοδος maxime naturalis, & ad veritatem indagandam compoſita; noſque contra eos ſcopulos pulcherrime armat, in quos homines alioqui graves & eruditi impegerunt. Qui quidem ne ab ultima vetuſtate repetita ſuis reliquiis privarentur, néque omnia eorum veſtigia penitus viderentur interiiſſe, ex ſuo cerebro nova & inaudita vocabula efformarunt. Hinc [1] Pauli Æmilii illud; Calitium, *unde in Angliam commodiſſimus, breviſſimuſque trajectus; ut repetito ex antiquitate nomine* Itium *vocitari jure poſſe videatur.* Idem tamen auctor [2] *Caliſium* alibi

1. *De rebus Francicis*, *p.* 140. 2. *Id.* *p.* 104.

alibi, & [1] *Caletum* etiam appellavit; ut apertum ſit eo conſilio confictam vocem, quò portum eum *Caleti* ſpecioſius collocaret. Ab eodem fonte ſunt Marliani ea: *Oppidum eſt illic populorum quibus* Caletum *nomen eſt. Id adjecto* Itii *portus nomine, ut quibuſdam placet,* Calitium *vocatur.* Et ipſius Chiffletii, quò ὑποθέσει ſuæ auctoritatem conciliaret: [2] Mardic, *quem ſi Latine efferas, aptiſſime* Mardiccium *dixeris*; & *dempta priore ſyllaba,* Iccium, *portum Julio Cæſari memoratum invenies.* In qua re mirum quantum a ſua ipſius regula recedit: [3] *Sic res ipſas venari cogimur & indagare nominum conjecturis; quæ ſi a cognitione noſtra pellerentur, politioris literaturæ pars gratior a nobis exularet.* Quam mire (inquam) iſti renunciat; ejus ſaltem ſententiam ita diſtorquet, ut in maximam literarum perniciem convertat. Etſi enim *res venari nominum conjecturis,* Antiquitatum cognitionem magnopere adaugeat, ſenſu tamen paulo ſaniore illud intelligi oportet. Hoc eſt, ſi ex fide indubitata monumentorum, (ſive ea ſunt lapidum

1. *Id. p.* 223. 2. *Cap.* vi. *p.* 39. 3. *Ibid.*

dum aut Numismatum inscriptiones, sive Codicum vetustorum testimonium ac consensus) vera illa ac genuina nomina fuisse constiterit: non vero si nomina susceptæ prius a nobis opinioni nos ipsi de industria accommodemus. Abeant igitur hujusmodi indicia, donec *Caletum* aut *Mardicum*, & idoneæ esse vetustatis, & *Calitium*, *Mardicciumque* scripta primitus fuisse demonstretur. Quæ nisi facta sint, ejusmodi probationes quid a *Bruto* Britannorum, ac *Scota* Scotorum distent, non equidem intelligo.

Neque propius ad veritatem accedunt, [1] qui ab *itando*, portum *Itium* derivari contendunt, a crebris *itineribus* inde in Britanniam: aut qui a Cimbrico *Ic sie*, h. e. video, quòd intra conspectum Britanniæ esset. Non enim satis perpendisse videntur, cujusmodi nomina Romani oppidis populisve subjugatis fere indiderunt. Quæ quidem non nova (sive ex fonte Latino ducta, sive loci opportunitate, sive denique casu aliquo) excogitarunt; sed vocabulum quod reperissent verna-

1. Paulus Æmilius *l. 7. de rebus gestis Franciæ.*

vernaculum, in genium faciemque Romanam transtulerunt. Hinc apud nos *Icenorum*, *Dobunorum* appellationes, omnes quotquot Romanos auctores habuerunt; quos saniores semper in Lingua Britannica exquirunt; si qui vero ad fontes Romanos reducere conantur, non tam origines serio indagare, quam cum vocabulis ludere censentur. Hic ergo Cl[i]. *du Fresne* sequenda est regula, qui graviter & acute (sicut omnia) nobis præcepit, ut quantum conjectura consequi possumus, cogitemus quo nomine apud veteres Gallos ante Cæsaris tempora Portus ille vocitaretur. Etsi enim formæ fortasse ac terminationes nominum distent, corpus tamen vocabuli integrum conservatur. Quod cæteris omnibus speciosius certe videtur, est *Wic* sive *Wics*, è quorum utravis sublato (w) litera ab organis Latinis incommode enunciata, in *Icius* sive *Iccius* facillime transit. Quamlibet vero vox ea, quantum ad sonum nostræ conjecturæ sit accommodatissima, non tamen magnopere amplecteremur, nisi accederet etiam signi-

ficationis ſuffragium. Cum enim in veteri Lingua Saxonica (Alemannicæ ſobole) tria deſignare reperitur, *caſtellum*, *vicum*, *ſinum*, quodcunque eorum accipias, non multum à loci natura abhorrere videtur. Si primum, quæ demum partes magis caſtella poſtulant, quam oræ maritimæ; ibi præſertim ubi hoſtium appulſui ſunt maxime idoneæ? Si ſecundum, quo prius loco *vicum* ſive *oppidum* exſtitiſſe arbitrabimur, quam in littore mercaturæ emolumentis commodiſſimo? Sin tertium, nihil aptius cogitari poteſt; ſi quidem omnes portus propter ſua in terram diverticula *ſinus* aliquatenus repræſentare videntur. Cui incommodo hæc ſubjaceat ὑπόθεσις, non ſane perſpicio; præſertim, ſi (quod ſuperius diſputatum eſt) *Icius* ſive *Iccius* genuinam eſſe lectionem concedatur. Longe certe probabilior eſt, quam Cl[i]. du Freſne *Wits*, *Wiß*, aut *Wite*. Etſi enim ultro agnoſcimus, ea & eſſe vetuſta vocabula, & *prudentem* ſive *prudentiam* antiquitus deſignaſſe; non tamen veriſimile eſt iſtius ſignificationis voces, ullam in locorum

rum nominibus partem habuisse. Natura soli; paludosum an aridum: situs, eminens an humilis, maritimus an mediterraneus; in sylvis an planis; atque hujusmodi, ea fuerunt quæ in locos appellationes derivarunt. Concedimus igitur, inter *Wits* & *Itius* esse affinitatem satis magnam; sed animadvertendum, hominum mores & ingenia oppidis denominationes raro admodum affigere; castella vero, aliaque in vocabulo *Wics* implicata, frequentissime. Adeo ut ea Camdeni aliorumque opinio de *Witsan*, quantumcunque aliunde auctoritatis recipiat, hinc modicas certe aut nullas sibi vires subministratas habet. Ad hæc, si ex *sabuli albedine* Witsandi nomen defluxerit, (id quod opinari videtur Cl. *du Fresne*, & confirmant antiquissimi Saxonum Annales, in quibus Ƿꝩıꞇ-ꞅanꝺ scriptum reperitur, quod si Latine interpreteris, *sabulum album* vertendum est,) mirari debemus quamobrem Cæsar more insitato, posteriorem vocabuli partem abjecit. Nomina vernacula, quoties in potestatem Romanorum exteræ re-

giones cesserunt, Latinis terminationibus *aucta* cognovimus frequenter, *imminuta*, si unquam, admodum raro.

Atque hæc quidem de rebus tam remotis & obscuris, loci nimirum nomine & origine, pro nostræ mediocritatis ratione, dicta sufficiant. Ad ejusdem situm, caput longe præcipuum difficillimumque, nobis denuo perveniendum. In quo investigando, si omnes omnium opiniones in medium simul proferrentur, augeretur potius quam tolleretur difficultas. Dilato igitur paulum conjecturarum cumulo, ad *κριτήρια* Cæsaris tanquam ad asylum confugiamus, quibus aperte propositis & declaratis, majore cum fiducia ac perspicuitate, opiniones varias (ut in viam incurrunt) aut rejicere possumus, aut comprobare.

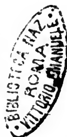
1. Quin in Morinorum finibus fuerit, verba Cæsaris diserta nullum dubitandi locum relinquunt: [1] *Ipse cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur, quod inde erat brevissimus in Britanniam trajectus.*

2. Ab eo alter, sive portus sive æstuarium, VIII milliarium spatium distabat.

1. Comment. de Bell. Gall. l. 4. cap. 5.

bat. [1] *Huc accedebant* 18. *onerariæ naves, quæ ex eo loco millibus passuum* octo *vento tenebantur, quo minus in eundem portum pervenire possent.* Et de eodem paulo inferius: *Post diem quartum quam est in Britanniam ventum, naves* 18. *de quibus supra demonstratum est, quæ equites sustulerant, ex* superiore portu *leni vento solverunt.* Neque longe abfuit alter, in quem duæ onerariæ naves, quæ hos portus capere non possent, appulsæ sunt: [2] *Sed ex his onerariæ duæ eosdem quos reliquæ portus capere non potuerunt, & paulo infra delatæ sunt.* Cæterum cum horum cognitio ex ratione ventorum, ex partibus *superiore* & *inferiore*, aliisque circumstantiis quæ sunt admodum variæ pendent, nihil certi aut etiam probabilis ex eo indicio elici posse videtur.

3. Triginta circiter millium passuum distabat à continenti, h. e. Britanniâ. Sed cum milliarium numerum non literis sed figuris compendiose Librarii expresserunt, locum istum vehementer perturbarunt; nunc xxx. nunc vero xxxx. scribentes. Etsi

 quidem

1. Comment. de Bell. Gall. *l.* 4. *c.* 5 2. *Ibid. c.* 7.

quidem Codd. MSS. Bodl. & Mertonenſis, & editi quotquot mihi videre contigit, xxx. legunt. Qui autem ex oris Galliæ à Britannia remotioribus Cæſarem ſolviſſe exiſtimarunt, ne ſuis opinionibus diſtantiæ ratio adverſaretur, alteram lectionem [xxxx] pertinaciter defenderunt. Sed illud partium non veritatis ſtudio feciſſe videntur. Miſſo enim, quod Codices fere xxx. legunt; dicit Cæſar ſe, unde erat breviſſimus trajectus, in Britanniam ſolviſſe; & idcirco cum omnibus copiis in Morinos profectus eſt, quod tranſitus brevitati conſuleret. Non quod brevitatem a commoditate (quam Libro v. innuit his verbis, *Quo ex portu commodiſſimum in Britanniam trajectum eſſe cognoverat*) ſejunctam velim: quo enim in loco mare maxime coarctatur, non ultra 22. mille paſſuum ſpatium habet. Sed ſi cum brevitate commoditas etiam conjungi poterit, oſtendique probabiliter quod Cæſaris etiam temporibus, portus ut propinquiores ita ſatis idonei exſtiterunt, quid eſt quod illum celeritati in primis ſtudentem, à vicinioribus

nioribus ad remotiores conjiciamus? Proferant illi *Gessoriaco* antiquiorem, unde Claudius in Britanniam trajecturus, transmisit; aut *Witsando*, cujus mentionem ad annum 569. deduxit Cl. *du Fresne*; ætas, quam ex disjunctioribus iis, quibus varii homines patrocinati sunt, ostentare nulli possunt. *Gessoriacum* tamen à Dubri xxxii. tantum mille passuum, *Witsand* verò eo spatio minus removetur. Ex distantiis indicia aut nulla aut admodum obscura deduci putat eruditissimus *du Fresne*, quòd ex eo pendent loco in quem Cæsar in Britannia appulit. De qua tamen re, mea quidem sententia, non est magnopere laborandum. Cum enim Cæsar trajectus longitudinem, nisi post primam expeditionem,non declaravit;in ea parte oræ Britannicæ milliarium numerum desinere manifestum est, ad quam si non appulit, saltem appellere constituisset. Eam autem Dubrim fuisse, Cæsaris descriptio extra controversiam ponit, neque à graviore quovis in quæstionem adducitur. Ibi nimirum portum per se commodum & op-

portunum invenit; atque in eum naves suas proculdubio traxisset, nisi [1] *montibus ita angustis mare fuisset contentum, ut ex locis superioribus in littus telum adjici posset.* Accedit, quod Dubrim, portum fuisse maxime cognitum ac vulgarem, alio in loco satis perspicue indicare videtur: [2] *Insula* (inquit) *natura triquetra; cujus unum latus est contra Galliam. Hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere omnes ex Gallia naves appelluntur,* &c. Non autem credibile est, Cæsarem in describendo intervallo, milliaria idcirco aucturum, aut limites protracturum, quòd locus alioqui commodus, eo forte tempore propter bella excitata suo proposito minus idoneus existimaretur.

4. De viis militaribus, quibus plurimi tanquam criteriis usi sunt ad investigandum *Iccium*; neque prorsus illæ negligendæ sunt, neque nimium attendendæ. Ut enim satis diu post Cæsaris tempora, nullæ ejusmodi viæ, in Occiduis præsertim Galliarum partibus, comparuere; ita verisimile est, cognitâ

1 Comment. de Bell. Gall. *l.* 4. *c.* 5. 2. *Ibid. l.* 5. *c.* 5.

cognitâ jam Britanniâ & Romanorum Imperio adjunctâ, posteros ad eum locum *vias* direxisse, quem Cæsar commodissimum diligenti disquisitione cognoverat.

Hæc igitur fere sunt indicia quæ nobis Cæsaris verba ac illius expeditionis ratio suppeditant. Ad hæc exigendæ quotquot in lucem prodierunt sententiæ, ut ex hac opinionum turba ac varietate liberari aliquando speremus. De *Mardico* autem atque *Audomaropoli* nihil dicam; partim quod post acutissimum Somnerum ([1] à quo in hoc Tractatu dedita opera locus uterque examinatur) quicquam à me adjici posse sperare, immodestum foret; partim quia, si forte aliqua notatu paulo digniora occurrebant, ea suis quæque locis in calcem paginæ conjeci. Neque meum consilium est eas opiniones attingere, quæ temere nimis prolatæ, primo sunt intuitu ridiculæ; aut etiam earum auctores lacessere. *Inhumanum enim est viros alioqui magnos ea in parte nominare, qua reprehen-*

1. *Mardicum* quidem per totum Tractatum, *Audomaropolis* vero Sectione 72.

prehenduntur. Qui *Caleti* esse Iccium voluerunt, nonnulla adducti ratione istud statuere. De brevitate enim trajectus (cum inter illud Dubrimque XXVIII. circiter millia passuum interjiciuntur) laborandum non esset, si debita vetustate non destitueretur. Quanquam autem illius ætas ultra Philippi Comitis Bononiensis tempora porrigatur ([1] id quod à se contra Camdeni opinionem demonstratum innuit Cl. *du Fresne*) non tamen ad Cæsaris ævum protrahi posse, ex Olympiodoro luculente ostendit doctissimus [2] Cluverius. Error interim hujusmodi illis merito condonandus, qui in Antiquitatum infantia degentes, eam disciplinarum partem plane excitarunt; quibusque monumentorum inopia cognitionem vetustatis abstulit. Alias quasdam conjecturas sciens prætermitto, tum quod futiles sunt, & à [3] Somnero etiam in hac Dissertatione obiter refelluntur; tum etiam quia ad illas propero, quæ patronos gravissimos & nacti sunt & merue-

1. In Differt. de Portu *Icio*. 2. German. Antiquit. de *Morinis*. 3. Vide Sectionem viii.

meruerunt. Eas dico quæ *Iccium* Bononiæ & Witſandi collocarunt; inter quas hujus controverſiæ ſumma dependet.

Quantum autem ad noſtrum inſtitutum pertinet, duæ iſtæ à reliquis diſtinguuntur, quod hæ quidem ut à ſeveriſſimis judiciis examinatæ, ita ab iiſdem comprobatæ; cæteræ vero à quibuſdam fortaſſe tumultuarie & in tranſitu receptæ, quoties acrium virorum examen preſſius ſubiere, damnatæ ejectæque fuerunt. Cæteri etiam portus ſi unum aliquod aut alterum indicium conditionemque oſtentant,reliquis fere deſtituuntur: (ut *Mardicum*, amplitudinem ſine propinquitate; *Caletum*, vicinitatem ſine vetuſtate; *Portetum*, aliique, nihil præ ſe ferunt, niſi obſcura quædam vocabuli veſtigia, quæ & ipſa forte à perverſis quorundam ingeniis ex falſa nominum ſcriptione petuntur:) hi vero omnibus plane κριτηρίοις armari quodammodo videantur. Ut ſive ipſorum locorum naturam, electio difficilis; ſive opinionum auctores reſpicias, periculoſa admodum ſit ſimul & invidioſa.

invidiosa. Sed rei difficultas verecundiâ temparanda est, & dum nostræ imbecillitati prudenter consulimus, omnes ab utraque parte δογματικώτεραι λέξεις abjiciendæ. Ad Criteria igitur superius proposita.

I. In Morinis locus sibi uterque sedem vendicat; qua cum omnium consensu potiuntur, quantum ad illud pertinet, æquali jure *Iccii* dignitatem postulant.

2. Portu *superiore* & *inferiore* uterque concluditur; *Bononia*, Ambleteolo & Stapulis; *Witsandum*, Bononia & Caleto; ita ut ob illum defectum neuter sit rejiciendus.

3. Neque distantiis deficiunt; *Circiter millium passuum triginta à continenti* (inquit Cæsar.) Ubi, missa mensurarum incertitudine eo sæculo cum rerum navalium cognitio minus fuit accurata; animadvertendum est, Cæsarem milliarium numerum vocabulo *circiter* quasi lenire, & alicui utrinque spatio nonnihil loci relinquere. Frequenti autem experientia aucta nautarum peritia, compertum est, Bononiam

1. Comment. de Bell. Gall. *l.* v. *c.* 1.

niam xxxii. milliaria à Britannia abesse; *Witsandum* vero xxvi. aut xxvii. adeoque à numero Cæsaris remotiorem.

4. Vias quæ ad se ducunt militares locus uterque ostendit. Etsi enim Antoninus, Tabulæq; Peutingerianæ eas non ultra Bononiam extendunt; inde tamen ad Witsandum usque deduxit P. Malbrancq, in sua Morinorum Tabula; idque in semitarum descriptione confirmavit. Ut autem sive Cæsar Augustus, sive alius quisquam viam hujusmodi ad Witsand constraverit; certum est (id quod inferius patebit) non multum subsequentibus seculis usitatum; utpote à quibus è Gessoriaco (Bononia postea dicto) fere solutum est.

Quapropter, cum in prædictis criteriis neutrius jus multum præponderet, conjecturæ, unde hujus rei pendeat judicium, ex aliis circumstantiis petendæ. Commodius autem, mea quidem sententia, ad veritatem perveniri non potest, quam si partis utriusque rationes (difficultatibus identidem incommodisque propositis) altius

tius paulo expendamus. Primum igitur de *Witsando*. Is à Cl°. *du Fresne*
I. commendatur, I°. *Vicinitate*; & merito quidem, quippe quæ illâ omnibus superior. Observandum tamen est, 1. Cæsarem, cum trajectum *brevissimum* nominat, non de portu *Iccio* loqui, quasi inde brevior esset transitus quam è reliquis quibuscunque Morinorum partibus: sed de toto Morinorum tractu intellegendus est, unde breviorem fuisse trajectum, quam è reliquis Galliarum partibus, affirmat: [1] *Ipse cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur, quod inde erat* brevissimus *in Britanniam trajectus*. 2°. Cum ipsius *Iccii* mentionem facit, trajectum *commodissimum* appellat: [2] *Quo ex portu* commodissimum *in Britanniam trajectum esse cognoverat*: h. e. (si ego recte intelligo) Marium conditione tempestatumque ratione per expeditionem superiorem exploratis, satis compertum habuit se non alio è loco æque commode trajicere potuisse. Quamobrem à me impetrare non possum, ut (id quod contendit eruditissimus

1 Bell. Gall. *l.* iv. *c.* 5. 2 *Ibid. l.* v. *c.* 1.

simus *du Fresne*) commoditas à brevitate disjungatur, aut etiam *commodissimum* per *brevissimum* explicetur; cum eorum alterum ad portum ipsum, alterum ad universum Morinorum populum à Cæsare referatur. Miror interim cur à Cluverio, Somnero, aliisque, eam præsertim ob caussam *Witsandus* rejiceretur, quod inde, propter brevitatem, trajectus sit periculosus & incommodus. Cum enim illi ipsi agnoscunt, portum subsequentibus seculis celebrem fuisse, cumque Cl. *du Fresne* locis indubiis quæ ex Galliæ Angliæque historiis petuntur, illius per multos annos eminentiam demonstravit; quamobrem Cæsaris æque ac posterorum temporibus, satis commodus trajectui non esset, non equidem perspicio. II. *Witsandus* similitudine aliqua, *Itii*que reliquiis commendatur. Qui vero illud urgent, in ea sunt opinione, [1] *Difficile admodum esse quicquam certi ex etymologiis concludere.* Sin autem maximæ essent alioqui auctoritatis, cur in hac materia nullum habere momentum debeant, II.

[1] Du Fresne de Portu *Icio.*

beant, in præcedentibus uberius probatum eſt. III. Witſandi celebritas inde concluditur, quod ab Anno 569. ad An. 1327. portus fuerit, unde è Gallia in Angliam ſolutum eſt, & in quem è Britannia navigantes fere appulerunt. Hoc *firmiſſimum* argumentum vocat doctiſſimus du Gange, *unde portum Itium apud Witſan eſſe concludamus*. Nec de facto dubitari poteſt, quod luce clarius ex idoneis auctoribus fecit: ut, ſi quid vitioſum eſt, illud ex probationis ratione deducendum. Et 1. Si ad Cæſaris tempora illius celebritatis mentio deduceretur, argumentum iſtud ita validum eſſet ac grave, ut nullo modo refelli poſſet; aliis præſertim idoneis circumſtantiis roboratum. Aut 2°. Si minus Cæſaris ævum pertingeret; modo conſtaret omne Romanorum cum Britannia commercium per ea tempora fuiſſe penitus præciſum, ſive etiam propter Hiſtoriarum inopiam nulla eorum temporum cognitio ad noſtra ſecula perveniſſet; hoc ſaltem conſequeretur, quia Witſandi celebritas ad Cæſaris ætatem omnium proxime accederet,

cederet, idcirco verisimile esse, eandem ab ipsis Julii temporibus habuisse, sed propter defectum monumentorum, ejus interiisse memoriam. Cum vero quingentis plus minus annis ne minimas quidem reliquias in ullo scriptore retinet; cum etiam magna parte illius intervalli, Romani Prætores, milites, Imperatores etiam nonnulli in Britanniam trajecerunt; cum denique distinctas habemus eorum temporum historias, quæ eam etiam celebritatem *Gessoriaco*, alteri portui, tribuerunt: quæri potest, quas ob causas, *Iccio* derelicto, non multo antea portu commodissimo, certe (si is Witsandus esset) trajectu brevissimo; se ad *Gessoriacum*, & disjunctiorem & a Cæsare rejectum, receperunt. Mihi longe probabilius videtur, (conjecturis enim indulgendum est, ubi veritatem indubitatam rerum conditio respuit,) posteros Cæsaris, partim commoditatis, partim boni ominis causa, illius vestigia insecuturos; adeoque sanius concludi, *Gessoriacum* fuisse Portum *Iccium*, propterea quod multis post id

annis à Romanis continenter frequentatum est; quàm *Witsandum*, quia quingentos post annos in usu esse cœpit.

Et hoc quidem est quod Portum *Iccium* præcipue *Gessoriaco* asserit; argumentum neque leve, neque temere dimittendum, cum ab indubitatæ fidei Auctoribus sustentatur. Ex [1] Suetonio discimus, Claudium in Britanniam cogitantem, *a Massilia* Gessoriacum *usque pedestri itinere confecto, inde transmisisse.* [2] Mela, qui iisdem temporibus quibus Claudius Britanniam subjugavit, vixisse videtur, hæc habet: *Nec portu quem* Gessoriacum *vocant, quidquam habent notius.* Quod a [3] Floro, quantum ad sua tempora pertinet, confirmatur: *Idem tunc Fregellæ, quod Gessoriacum*; quasi nihil eo tempore eminentius cognoverunt. Non solum autem in oris Morinorum, primis illis temporibus *floruisse* Gessoriacum constat, sed ita celebrem etiam fuisse, ut unus Romanis usitatus esset. Hinc apud Plinium

1. Sueton in *Claudio*. 2. Lib. 4. c. 2. 3. Lib. 1. c. 11.

Plinium [1] *Portus Morinorum Britannicus* κατ' ἐξοχὴν appellatur: nec enim alium ibi nisi *Gessoriacum* intelligi, Plinii locus alter manifestat, [2] *A Gessoriaco Morinorum gentis littore.* Eandem plane ob causam apud Ptolemæum invenimus, *Gessoriacum Morinorum Navale.* Quæ certe loca ut Gessoriaci eminentiam ostendunt, ita cum Floro comparata, ibi portum *Iccium* non obscure constituunt: [3] *Classe igitur comparata, Britanniam transit* [Cæsar] *mira celeritate*; *quippe quum tertia vigilia* Morino *solvisset è* portu, *minus quam medio die insulam ingressus est*! Ubi per *Morinorum Portum*, quis alius potest intelligi locus, quam Ptolemæi *Morinorum navale*, Plinii *Portus Morinorum Britannicus*, *Morinorum gentis littus*? Florus nimirum, qui in extremis Trajani temporibus vixit, pro more sui seculi locutus est, & *Gessoriacum* aperte intellexit.

Quod autem de *Gessoriaco*, illud omne de Bononia affirmandum; unum enim eundemque locum esse

1. Lib. 1. c. 23. 2. Lib. 4. c. 16. 3. Lib. 3. c. 10.

Tabulæ Peutingerianæ volunt, *Gesſoriaco quod nunc Bononia* (nam *Geſogiaco* mendoſe legi pro *Geſoriaco*, ut a Marcó Velſero probatum eſt, ita a nemine dubitatum.) Sin vero Tabulæ iſtæ cum tineis adhuc colluctarentur, ut magno cum commodo bonarum literarum prodierunt; Marcellini tamen teſtimonium omnem ex hac re dubitationem ſuſtuliſſe videtur. Lupicino enim apud Britannos agente, ne ille ſuperbæ mentis, turgidæque homo, fortuna Juliana audita, novarum rerum materias excitaret; [1] *Notarius* Bononiam *miſſus eſt, obſervaturus ſollicite ne quiſquam fretum Oceani tranſire permitteretur.* Hîc *Navalis Morinorum*, & *Portus Morini*, h. e. Geſſoriaci, titulum χαρακτῆραque ſatis clare indicatum conſpicimus. Niſi enim illis temporibus, è ſola *Bononia* (ut è ſolo *Geſſoriaco* dum nomen illud invaluit) in Britanniam ſolviſſent, Notario ibi *tantum* conſtituto, non ſatis omnes tranſitu prohibuiſſent, adeoq; nec caviſſent ne de rebus geſtis certior fieret Lupicinus. Quod

1 Marcellin. Lib. xxvii.]

Quod vero Cl. Carolus *du Fresne* contra hanc ὑπόθεσιν de *Gessoriaco* profert, quasi verisimile non sit, eundem locum tria simul nomina obtinuisse; illud, salva etiam nostra conjectura, ultro agnoscere possumus, donec demonstretur *Itium*, *Gessoriacum*, ac *Bononiam*, aut ex illis duo aliqua eodem tempore invaluisse. Quo minus autem appellatio loci, ejus præsertim celebritatis ac frequentiæ, immutari potuisset, nullam rationem perspicio; sive illud ob casum quemvis incognitum, sive etiam (quod sæpius factum est) ob victoriæ alicujus memoriam, contigerit. Sic Romani Britanniam hanc nostram in *Primam* & *Secundam* diviserunt; deinde temporibus Constantini M. extincta superiore divisione, in *Maximam Cæsariensem*, *Valentiam*, *Britanniam primam*, *Britanniam secundam*, & *Flaviam Cæsariensem*, partiti sunt. Cum igitur ea apud Romanos, imo gentes pene omnes, consuetudo invaluit; *Gessoriacum*, Iccio, *Bononia* item Gessoriaco suc-

ſuccedere ſatis probabiliter potuit, etſi nos propter tantum temporis intervallum, mutationis cauſas penitus ignoremus.

Hactenus igitur Portus utriuſque ſtatum cum *Iccii* Cæſariani conditione comparavimus. Sed ne, hac ſcilicet judicis aſſumpta perſona, *Witſando* iniquiores fuiſſe videamur, aut etiam *Geſſoriaco* paulo favorabiliores; diſſimulare ſine ſummo ſcelere non poſſumus, quod unum *Witſando* cauſam deferre videatur. Ex Gulielmo Pictavienſi diſcimus, Aluredum, S. Edwardi Anglorum Regis fratrem, è Gallia in Britanniam redeuntem, *Doroberniam veniſſe, tranſvectum ex portu* Iccio. Gulielmus vero Gemeticenſis, eundem tranſitum referens, verbis diſertis affirmat, Aluredum *portum* Wiſanti *petiiſſe, & hac tranſfretantem Doroberniam veniſſe.* Loca ſatis dilucida, & (quantum ad eam rem ſpectant) ex idoneis auctoribus petita. Verum Somnerus ſibi videtur, nonnihil in *Vita Emmæ Reginæ* inveniſſe, quod cum Pictavienſis loco com-

comparatum, *Iccium* Bononiæ afferere existimat. *Statuto igitur die, Alfridus minor natu, laudante fratre, elegit sibi commilitones, & accipiens iter, Flandriæ venit in fines: quo paululum cum Marchione Baldwino moratus, & ab eo rogatus, ut aliquam partem suæ militiæ secum duceret, propter insidias hostium; sed tantum Bononiensium paucos assumpsit, & ascensis puppibus mare transfretavit.* Et sane locus hic per se sumptus, si orationis ductum coloremque intuemur, Bononiæ non minimum favet. Sed fatendum est tamen, Gemeticensis testimonium, disertum ita pressumque, hujus auctoritatem longe superare. Neque ægre ferat *Gessoriacum* sive *Bononia* ab uno mediæ ætatis (in qua literatura politior non multum invaluit) testimonio oppugnari; si quidem (nisi *nostris* probationibus immoderatius indulgeamus) tam firmis rationibus ex antiquissimis Auctoribus communitur.

De *Portu Iccio* hactenus: cui ſiquid uminis (ut certe multum) Diſſertatio *Somneriana* attulit; ob illud gratiæ ingentes optimo meo amico, *Jacobo Bromæo*, debentur. Ille (pro ſingulari ſua erga Somneri memoriam voluntate) ex autographo exemplar deſumptum, mecum humaniſſimè communicavit.

JULII CÆSARIS
Portus Iccius:
CONTRA
CHIFFLETIUM.

Portus Iccii eminentia.

VIRI eruditi, tam Angli quàm aliarum gentium [1] complures, cum Portûs *Iccii* situm ſolicitâ admodum diligentiâ quæſierunt, tum in illo invento mirifice ſibi placuêre. Hoc autem ab iis factum arbitror fuiſſe, propter *Portûs* iſtius ſingularem quandam eminentiam,

 nentiam,

1 Eorum Catalogum vide infrà, pag. 3. De Portu autem Iccio, poſt tempora Somneri, Diſſertationem edidit Cl. *Du Freſne* Comes *du Gange*, in qua cum *Vitſandi* ſtatuit. Hanc in gratiam Anglorum Latinè verſam, Somneri Tractatui adnectere viſum eſt. Tempus item conſcenſionis Cæſaris, locuſque appulſûs, luculente & acute demonſtrantur ab *Edmundo Halley*, in Philoſophicis (ut vocant) Tranſactionibus, Num. 193.

1 Plinius.

nentiam, ratione & vetuſtatis, & nominis celeberrimi, & utilitatis, & indicii.

Ejus vetuſtas. 1. Vetuſtatis; quâ ſanè ſi ulli ſit ſecundus aut inferior, longè certè eſt ſuperior Portubus pleriſque omnibus, qui ei hodiè vicini in littore Belgico reperiuntur.

Nomen celebre. 2. Nominis celeberrimi; quod maximâ parte conſecutus eſt ex inclytiſſimi Cæſaris in Britanniam trajecturi, duplici in eo conſcenſione; poſtquam optimis & fortunatis ominibus, hujus Inſulæ victoriâ Imperium Romanum ampliare conſtituiſſet.

Iccii utilitas. 3. Utilitatis; brevitate enim atque commoditate trajectûs inde in noſtram Inſulam, ita celebris evaſit, ut propter magnam hominum frequentiam eò ex hâc Inſulâ tranſeuntium, iſto item è portu in hanc Inſulam ſolventium, ſortitus ſit [1] *Britannici* cognomen.

4. Indicii

1 Plinius. Lib. 4. c. 23. *Inde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum*; quod de *Geſſoriaco*, adeoque *Iccio* intelligi, in Præfatione noſtra oſtendimus. Eandem ob cauſam *Lambertus d' Ardres*, qui ſeculo circiter duodecimo floruit, Witſandum, *Portum Britannicum* appellat; quia eo tempore inde frequentiſſime in Britanniam ſolutum eſt.

1 Annal.

4. Indicii; plurimum enim luminis confert ad explicandum, quem statum ac conditionem maria hæc angusta, obscuris illis & antiquioribus seculis habuerunt. *Iccius, index rerum aliarum.*

Quibus de causis, multi tum Historici tum Geographi, tam antiqui quàm recentes, tam exteri quàm domestici, sua judicia in hac materia exercuerunt. Verum quot homines tot prope sententiæ. Suæ quisque opinioni immoderate indulget; & quasi singularitatis studio provecti, diversum situm singuli tuentur. Nonnulli, ut Marlianus, ejusque sequaces, [1] Meyerus, Viginerius, Lhydius nostras, Edmondsius, Speedus, omnes prope, populari quodam errore abrepti, *Caleti*; classis secunda, in qua est Camdenus & Ortelius, *Vitsandi*, alio nomine *Witsand* appellati: tertia, in qua est P. Merula, *Porteti*: quarta, *Stapulis*: quinta, *Brugis*: sexta, *Sluysæ*: *Variæ opiniones de Portu Iccio.*

 septima,

1 Annal. Flandr. p. 7. *Ex* Icio *portu, quem nunc Calisium esse putamus, trajecit in Britanniam.* Adeo ut lapsus sit Cl. Ortelius, cum dicit Meyerum *Stapulis* posuisse.

1 *iItus*

ſeptima, *ad fanum S. Audomari*: alicubi alii.

De Iccii origine opiniones. Neque de vocabuli ἐτυμολογία ac origine in partes minus diverſas diſcedunt. Aliqui, ut Becanus, deductum eſſe contendunt à Cimbrico *ic ſi*, i. e. ego video; ſive ab eminentia Phari ibi antiquitus conſtituti, qui Dubrenſi illi non eſt multum abſimilis (is in collis ſummitate poſitus vulgo appellatur *Senex Bononienſis*) quod ex eo colle noſtram hanc Britanniam conſpicere clare potuerunt. Alii opinantur verius & dici & ſcribi *Iſtius portus*, quaſi Lingua Belgica *Iſport*, hoc eſt, portus ad Inſulam (Albiona nempe) ducens; in qua ſententia eſt Strickius. Tertium genus eſt eorum, [1] qui Joannem Jucundum Veronenſem ſecuti, *Itii* vocabulum deducendum eſſe exiſtimant, ab *itu*, *itando*, ſive *eundo*, i. e. à crebris itineribus, propter magnam copiam peregrinantium, qui ex Inſula noſtra in eum

1 *Itius ab itando*, inquit Paulus Æmilius, Lib. 7. de rebus geſtis Franciæ.

1 Vide

eum continentem confluxerunt. Varias autem conjecturas de utraque materia (loci situ ac nominis origine) prolatas, repetere omnino supervacaneum arbitror, cum eas in unum corpus collectas ediderunt Merula & Cluverius; cúmque scriptor ille cujus Tractatum examinamus, nonnullas numero adjectas Capite suo quarto repræsentavit.

Cluverii opinio de portu Iccio.

Verùm post miram hanc opinionum varietatem, quas homines illi de situ Portus hujusce in medium protulerunt; ortus est Philippus Cluverius, vir (omnium eruditorum judicio) in re præsertim Geographica singularis ac præstantis eruditionis. Testis mihi sit instar omnium unica hæc periodus ex Epistola quadam desumta, quam ad eum scripsit politioris literaturæ nuperus ille & egregius patronus, Isaacus Casaubonus. [1] *Perge vero* (inquit) *in studio Geographico, quo in genere literarum nos olim φιλομάθειαν ostendimus, tu πολυμάθειαν ostendes, quoties*

1 Vide Cluverii German. Antiquitat. Lib. 3. p. 228.

ties tuarum observationum aliquid edes. Atque utinam Strabonem luberet tibi recensere; nam ego lampada cursu tibi trado, & me tuum discipulum profiteor. Ille (inquam) Cluverius, institutâ ([1] quæ & à nullo unquam homine accuratius præstita est) Germaniæ veteris descriptione, Portuque *Iccio* sibi in itinere obvio, de illius situ suum judicium interponit. Portum *Bononiæ* statuit; & eam sanè (ut solet) conjecturam ita validis, gravibus, & perspicuis argumentis rationibusque tuetur, ut facile crediderim orbem eruditum isti comprobatæ acquievisse; viri judicio præstitâ fide & gratiis: sive (quod in casu non dissimili his ipse verbis expressit) [2] *uti eruditissimus atque optimus quisque summo cum applausu id opusculum prosecutus sit.*

Chiffletius Librum scripsit de Portu Iccio. Vivus interim nullum (quem quidem ego vel facie vel fama cognovi) adversarium reperit. Sed aliquot post annos, quàm mortem obiisset, Joannes Jacobus Chiffletius, Philippo IV. Hispani-

1 Bertius Commentar. L. 1. Cap. 24. 2 German. Antiquitat. L. 2. p. 139.

1 Scri-

Hiſpaniarum qui nunc eſt Regi medicus, vir alioqui doctus, ([1] quantum ex cæteris ejus ſcriptis exiſtimare licet) partim ut Domini ſui Regis totiuſque Hiſpaniarum gentis gloriam amplificaret, partim ut finitimis oris, Gallicæ, Belgicæ, Anglicæque, imo orbi univerſo ([2] iſti enim audet minari) terrorem incuteret, dum luculente probaret *antiquum illum, celebrem, mari-dominantem, ominoſum* Portum Iccium, multis jam ſeculis incognitum, nuperque (quod gloriatur) recuperatum, in Domini ſui Imperio eſſe conſtitutum. Vir hic (inquam) nonnulla indicia [3] à Gamelio quodam nuper deprehenſa, proſecutus, poſt-

1 Scripſit inter alia de Linteis Sepulchralibus Chriſti, Criſin Hiſtoricam: *Acia* Cornelii Celſi propriæ ſignificationi reſtituta, &c. Opera illius prodierunt Amſtelodami, circa An. 1688. 2 *Videbam* (inquit in Epiſtola Dedicatoria) *per hoc navale amplum, profundum, tutum, multis ſeculis incognitum, & per Sereniſſimam Iſabellam inſtauratum, Britannici freti imperium Philippo* IV. *Reg. Maximo nepoti ſuo reſtitutum: è quo nempe inexpugnabili cervicibus hoſtium munimento Naves Regiæ excurſionem faciunt in omne Oceani littus, Geſſoriaco & Zuino minitantur, imo & orbi toto.* 3 Hoc in Epiſtola item Dedicatoria innuit Chiffletius, in qua dicit, *Portum Mardiccium ante annos quinque, indicante Joanne Gamelio fuiſſe detectum.*

1 German.

poſtquam in ſpecioſas quaſdam & propoſito ſuo accommodatas rationes incidiſſet; non eſt veritus ſuam de ſitu hujus Portus ſententiam declarare, in peculiari ac ſepoſita Diſſertatione, cui titulum dedit *Portus Iccius Julii Cæſaris demonſtratus.* Verum non ſolum à [1] Cluverio recedit, ſed ab omnibus quotquot ante ſe ſcripſerant, in ſumma diſſentit: conatus ſcilicet demonſtrare, *Mardicum*, Flandriæ portum, inter Dunkirkam, Gravelingamque poſitum, eſſe ipſum Portum *Itium* ſive *Iccium*, à Julio Cæſare memoratum: in quo bis, in Britanniam trajecturus, ſuas copias navibus impoſuit. [2] Duplex hujus Libri prodiit editio, in Hiſpania altera, altera in Flandria; [3] & amplum tum à Cenſoribus tum ab aliis

1 German. Antiquitat. L. 2. p. 123. & Introduct. ad Geograph. Lib. 2. Cap. 12. 2 Primam Libri Editionem mihi videre non contigit; ſed ſecunda prodiit Antwerpiæ, An. 1627. aucta & recenſita; quamque adeo in citationibus ſequutus ſum. 3 Erycius Puteanus, in Epiſtola ad Chiffletium ſcripta, illius Diſſertationem *de Portu Iccio* ſummis laudibus evehit. De eodem libro loquens Lucas Torrius Cenſor, Chiffletium dicit *feliciter inveniſſe portus Antiquitatem & nomen, quod ingenia eruditorum ad id tempus exercuerat.* Et

aliis,operis exquisitissimi testimonium consecutus est. Nec dubitandum,quin ab ipso auctore scriptum atque editum fuerit, summa cum fiducia se rei Geographicæ operam singularem navasse. Et quidem libere fateor, argumenta illa quibus innititur, speciosa esse & probabilia, satis etiam popularia; quæ primo intuitu magnam præ se ferunt opinionem veritatis; adeoque non ita facile refelluntur. Quod si mediocri diligentia perpendantur, acrique judicio trutinentur, longe alia esse manifestum fiet; ejusmodi plane (ut locutione materiæ idonea utamur) quæ *cribro* aquam *hauriunt*.

Nil dignum tanto tulit hic promissor hiatu.

Tandem igitur, causa Cluverii defuncti (cujus nomen & memoriam veneror, cujus eruditionem industriamque suspicio, cujus judicium ac sententiam summa cum gratitudine amplector)

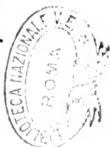
Et Julius Cæsar Firufinus, Mathematicus Regius, asserit *Librum eum debere manibus Principum teri.*

plector) causa autem præcipue veritatis; ego, qui nuper admodum ad Libri istius notitiam perveni, in hac lite de *Portu Iccio* partes Cluverianas defendere constitui. Magnopere interim miror, neminem adhuc, emissa publice responsione, sive Cluverii, sive veritatis patrocinium suscepisse. In hac ego re tractanda, spero me omne illud assecuturum, quod titulus præmissus pollicetur. Quamobrem, omissa longiore Præfatione, in certamen descendam; atque pugnæ inæqualitate nequicquam deterritus, operi me fortiter accingam; suis quæque locis illius argumenta examinaturus; Capitibusque ejus Dissertationis parem Sectionum numerum oppositurus. Primum autem renuncio omni impetui violento in hominem istius eruditionis, existimationis, & eminentiæ, cujus esse Chiffletium plurima suadent. Sancte deinde profiteor, ita esse meam & mentem & voluntatem, ut Librum insectando neque Scriptori ignominiam destinarim, neque meæ famæ aut rationibus consuluerim.

SECT.

SECTIO I.

PRimum igitur, tacere non pos- *Chiffleti-* ſum, auctorem hunc *in ipſo* *us in ipſo* (quod mali ominis cauſa dicitur) *li-* *limine* *mine impegiſſe*. *impegit.* Quanquam enim in primo ſuo Capite, quo limites antiquæ *Morinorum* Provinciæ his verbis deſcribit: *Continebat vero antiqua Morinorum provincia, quicquid hodie Diœceſibus Iprenſi, Audomarenſi, & Bononienſi comprehenditur, &c.* Quanquam (inquam) *Geſſoriacum* (alio nomine, quod & ipſe agnoſcit, poſterioribus ſeculis *Bononia* dictum) ad Provinciam Morinorum pertinuiſſe, aperte confiteatur; quo tamen Lectori validius perſuaderet de errore Cluverii (qui Geſſoriacum, idem eſſe quod Cæſaris *Itium* ſive *Iccium* aſſeverat) quóque locos eſſe ac portus diſtinctos diverſoſque oſtenderet; *Geſſoriacum* in ea Tabula Topographica, quam ſuæ Diſſertationi præmiſit, Morinis manifeſte excluſit. (*Geſſoriacum* dico; id ſaltem quod proprie ita appellatur: vir enim ille lenire vocabulum conatur

tur nova quadam & inaudita distinctione.) Inter *Morinos* enim & *Gessoriacum*, *Oromansacos* collocavit; cujus confirmandi causa, Capite 6. pag. 44. post illa Strabonis verba (*Menapiis continuantur in ora maritima Morini*,) de proprio addit, *Sequebantur in eodem litore Oromansaci*, & *Gessoriacus pagus*. In Capite item VIII. pagina 60. ex iis principiis sequentem Conclusionem elicit, *Unde patet luce clarius*, *Iccium* & *Gessoriacum diversos fuisse portus*; *quippe tota pene provinciæ Morinorum longitudine* (*Oromansaco pago intermedio*) *ab invicem discretos*. Quod si verba [1] Pliniana, *A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus*; *deinde Menapii*, *Morini*, *Oromansaci*, *juncti pago qui Gessoriacus vocatur*; si (inquam) ea acriter perpendantur, riteque intelligantur; Oromansacos verisimillimum est (etsi ille summa cum fiducia contrarium tueatur) ultra, sive ex adverso Gessoriaci habitasse; hoc est, ad meridiem magis; à Septentrione autem, pago Gessoriaco fuisse

Oromansaci male collocantur inter Morinos & Gessoriacum.

Oromansacorum situs.

1 Natural. Histor. Lib. 4. cap. 17.

1 Natural.

iſſe conterminos. Quæ certè ſedes illis aſſignantur non ſolum à Cluverio, in ſecunda ſua Tabulâ Germaniæ Ciſrhenanæ, ſecundo Libro *Germaniæ Antiquæ* præmiſſâ; ſed ab Ortelio quoque in tabulis Galliæ veteris Belgiique compluribus. Unde fit, ut illi *Geſſoriacum* à Morinis non divellant; quod tamen auctor hic ſomniavit, non modo contra Plinii auctoritatem, qui [1] alio etiam loco Geſſoriacum, *Morinorum gentis littus* appellat (quem ipſum locum Chiffletius ad ſuas partes [2] alicubi tranſtulit) ſed Ptolemæi quoque qui diſertè Portum hunc, Geſſoriacum, *Navale Morinorum* vocat. Horum (inquam) utrique, ſed & ipſe ſibi, adverſatur. Neque enim crediderim, diſtinctionem illam *de Morinis proprie dictis*, ſui nimirum cerebri commentum, hoc hominem laqueo poſſe explicare. Re interim illa æquis judicibus permiſſa, progrediamur.

Oromanſacorum ſedes non ſunt circa S. Audomaropolim.

Non me fugit, eſſe nonnullos, qui improbata tum Cluverii, tum Chiffletii

1 Natural. Hiſt. Lib. IV. Cap. 16. 2 Capite 8.

1 Cæſ.

fletii conjectura, in neutro horum locorum ſedes Oromanſacis concedunt, ſed in tertio ſtatuunt; intra continentem, ſcilicet, longius, in partibus interioribus circa Tarvannam & Audomaropolin. Quæ ſane illorum ſententia, quomodo cum dicto Plinii ſitu convenire poteſt, non ſatis intelligo. Etenim ille inter *extera* (h. e. ut interpretatur Chiffletius, *oram maritimam*) incolentes, eos recenſet. Mihi præterea videtur vocabuli membrum unum (*oro*) ita prope accedere ad vocem latinam (*oram* i. e. littus, extremitatem, cui reſpondet Teutonicum *ort*,) ut non obſcure indicet, eos per oras maritimas, ſive littus maritimum incoluiſſe. Verum mihi non lubet nugis nimium vacare.

SECTIO II.

Chiffletius male narravit Cæſaris expeditionem in Britanniam.

PRocedamus igitur. Proximo loco mihi eſt neceſſariò in quæſtionem vocanda Chiffletii integritas fideſque in narranda prima Cæſaris in Britanniam expeditione. Narratio ea caput ſecundum conficit. Quæ tamen

tamen eſt ita mutila, quibúſque in locis ſibi ſuiſque præconceptis imaginibus adverſatur, ita præcipitata, ita deſultoria, ut graves ſuſpicionum cauſas præbere videatur, eum in hac re Lectori impoſuiſſe. Exemplum unum accipe. Quò (opinor) ſuo iſti commento de *Ulteriore & Citeriore Portu Iccio*, viam in hominum animis præmuniret, ejuſque imbecillitas minus eſſet obvia, ubi præparationes Cæſaris ad conſcenſionem deſcribit, partem hanc Ephemeridis penitus prætermittit: [1] *Huc accedebant* VIII. *onerariæ naves, quæ ex eo loco millibus paſſuum octo, vento tenebantur, quo minus in eundem portum pervenire poſſent. Has equitibus diſtribuit.* Narrationem autem hunc in modum contrahit. *Tum contractis navibus circiter* LXXX.*onerariis, ad duas legiones tranſportandas, tertia fere vigilia ſolvit, equiteſque in ulteriorem portum progredi, & naves alias* XVIII. *conſcendere, ac ſe ſequi juſſit, &c.* Quod ſi rem totam (ut potuit ac debuit) apertè ac diſtinctè expoſuiſſet,

1 Cæſ. Comment. de Bello Gallico, Lib. IV.

1 Objecti-

poſuiſſet, graves acutique Lectores facilius multo deprehendiſſent infirmitatem ac levitatem commenti iſtius *de Ulteriore & Citeriore Portu Iccio.* Sed hoc infra, loco magis opportuno, uberius patebit.

SECTIO III.

Chiffletii nimia fiducia.

POſtquam Chiffletius ſecundam Cæſaris in Britanniam expeditionem, illiuſque ad eam apparatus tradidit; Caput tertium ſententia hac inſolentiſſima claudit: *Nos in Portu Iccio, Geographis hactenus incomperto, hærebimus; eumque per militares vias & alia criteria demonſtrare conabimur.*

SECTIO IV.

Summa Capitis IVti Chifſletiani.

CApite quarto, referre & repræſentare inſtituit, varias aliorum opiniones tam de ſitu *Portus Iccii,* quam ἐτυμολογία ac origine nominis. Capitis iſtius calci περίοδον ſubjungit, quæ ſuperiori iſti fiduciâ, arrogantiâ, jactantiáque nequicquam cedit: *Nos ſententiam noſtram dicemus paucis, per quam corruent omnes priores,* &c.

SECT.

SECTIO V.

Nulla militaris via ad Mardicum duxit.

INſtitutum ſuum proſecutus Chifletius, Capite quinto vias Romanorum militares, ad Iccium & Geſſoriacum ducentes, deſcribit. Oſtenſurum ſe recipit, præter ſemitam eam quæ ad Geſſoriacum duxit, rectà etiam aliam ad ſuum *Iccium* duxiſſe: eam nimirum (ſi ejuſmodi ulla reperiatur) quæ hodiè inter *Caſtellum* ac *Mardicum* (Eutopianum illius *Iccium*) interjacet. Etſi enim ex Itinerario (in quo, fatente ipſo, nulla illius eſt mentio) aut ex Tabulis Peutingerianis, non ulla ei auxilia ſubminiſtrentur; opinatur tamen ſuæ ſententiæ favere Neotericos quoſdam & recentiores; quales *Meyerus*, *Marchantius*, & *Gramayus*. Ex horum ſingulis nonnulla excerpſit, quæ ſuo propoſito idonea & accommodata eſſe exiſtimavit. Quorum interim nulla pro eo quicquam faciunt; in quibus nempe non minima ſui *Mardici* mentio occurrit, ſive etiam viæ cujuſquam; ſi eam excipias, quam judicio cuique ſano ſin-

ceroque conſtabit, ipſam eandem eſſe quæ & ab Itinerario & à Tabulis ducere dicitur ad Geſſoriacum ſive Bononiam. Cui rei argumento eſt, quòd oppida ac loca ad viam ab ipſis memoratam poſita, recto ad Geſſoriacum itinere etiamnum ſita eſſe deprehenduntur: ſi modo in Gramayi loco *Caletum* in *Caſletum* mutaveris, ut in reliquis duobus conſpicitur, & in hoc proculdubio eſt emendandum. Chiffletius quidem ſemitam eſſe ait, quæ à *Caſtello* ad Mardiccium protenditur; & eam ego non eſſe ſolùm, ſed & eſſe veriſimiliter antiquam, facilè conceſſerim. Florente enim *Mardico* (floruiſſe autem credibile eſt, donec portus obſtrueretur: cujus interitus portus vicinos, hinc *Gravelingam* inde *Dunkirkam* aperuit) ſemitæ erant euntibus ac redeuntibus neceſſariæ, in iis præſertim locis paluſtribus aquoſiſque: & hanc non fuiſſe *viam* ſolùm *vicinalem* (hoc eſt, non ad hanc tantùm villam ac vicinas primùm pertinuiſſe, nec fuiſſe ſolùm mutuæ ſocietatis causâ fundatam) non invitus agnoſco. Interim tamen niſi luce aliquâ

quâ clariore Romana illius vetuſtas confirmetur, tantæ eſſe antiquitatis nullo poſſum modo mihi perſuadere. Nec item me illud movet [1] quod in calce Capitis hujus adnotavit, ubi excogitatam nuper & inventam ad Iccium ſemitam obfirmare conatur contra objectionem, inde petendam, quòd eſt ab Itinerario prætermiſſa. Utrum enim illius de ſemitâ æquandâ conjectura, non æſtimanda ſit ut per ſe probabilitate, ita aliorum auctoritate vidua, limati judicii viris opinandum relinquo.

1 Objectione illâ propoſitâ, ita diluere conatur; quòd cùm Itinerarium fuit deſcriptum, fortaſſe jam deſierat frequentari, gravi aliqua acceptâ labe, quam ſub Veſpaſiano contigiſſe putat, per Civilem Batavum. Hujus autem rei indicia quædam in Taciti L. 4. deprehendere ſibi videtur: *Civilem immenſum univerſa Germania extollebat, ſocietate nobiliſſimis obſidum firmatâ. Ille (ut cuique proximum) vaſtari Ubios, Treviróſque, & alia manu Moſam amnem tranſire jubet, ut Menapios & Morinos, & extrema Galliarum quaterent: actæ utrobique prædæ.* Deinde obſervavit, nullam *Magetobriæ* in Sequanis, *Alexiæ Bibractéſ*que in Æduis mentionem apud Itinerarium reperiri, ad quæ tamen oppida viæ militares ducebant; *fortè* (ita enim addit) *quia jampridem exciſa oppida & æquata ſolo.*

SECTIO VI.

Chiffletii duæ Conclusiones refutantur.

AD caput igitur ſextum tranſeo. Illud duplicem θέσιν ſive Concluſionem in ipſa fronte oſtentat. 1. *Mardiccium, oppidum maritimum vetus, à militari viâ ducente ad mare denominatum.* 2 *Portum Mardiccium eſſe Julii Cæſaris Portum Iccium.* Harum utriuſque probatione plurimùm eum defeciſſe arbitror. Propter inopiam enim gravium diſtinctorumque argumentorum, ad cumulum neſcio quem probabilitatum neceſſitate quadam recurrit. Eas autem ſuo inſtituto aptas eſſe ac idoneas exiſtimans, κριτήρια appellat. Nolim interim quenquam mea verba ita interpretari, quaſi μέθοδον eam improbem, quam certè, in hujus generis rebus præſertim, tanquam accuratam rectámque amplector; verſûs antiqui præcepto accedens

Et quæ non proſunt ſingula, juncta juvant.

Magno-

Magnoperè autem cavendum, ne ſolus animi impetus abſque ſincero judicio; ac magis tuendæ opinionis, quàm veritatis inveſtigandæ ſtudium, temerariam optionem faciat. Quorum quidem utrum magis Chiffletium in duplici ſua θέσει tenuerit, perpenſis utrinque argumentis, æquorum hominum judicium eſto.

Prima Chiffletii theſis refellitur.

Quod igitur ad primam ſpectat; Meyerus (quantum ex Chiffletii verbis licet conjicere) prima *Mardici* initia ad tempora Clodionis Francorum Regis, h. e. ad annum gratiæ circiter 445. retulit. [1] *Adducor* (inquit) *facile ut credam* Aldenborg, Rodenborg, Turholt, Mardick, & Burborck *cum aliis nonnullis, primos Flandrorum vicos caſtelláque eâ tempeſtate exſtitiſſe.* Cùm tamen hæc illius opinio, Chiffletii propoſito minimè deſervit (eam quippe, quam is *Mardici* eſſe contendit, vetuſtatem non attingit) addit, haud obſcura hujus loci indicia deprehendi in *Notitia utriuſque Imperii*, ſive (ut vulgò appellantur) in *Libris*

1 Rerum Flandricarum Tom. 1.

1 Vide

bris Notitiarum. In iis ita ſcriptum legitur: *Sub diſpoſitione viri ſpectabilis, Ducis Belgicæ ſecundæ, equites Dalmatæ* Marcis *in littore Saxonico.* Hîc parum dubitans, quin ſuum *Mardiccium* reperièrit, innuit, Librarii errore contigiſſe, ut *Marcis* pro *Mardicis* ibi conſpiceretur. Cujus confirmandi causâ, adnotat, non ullum eſſe quem novit locum, paulò certè antiquiorem, in toto litore Belgico (eâ, ut ait, ætate, *littus Saxonicum* appellato) quod ad vocabulum *Marcis* ſono propius quàm *Mardiccium* accedat. Atque ita planè ſe res habet. Attamen (mi Chiffleti) an obſecro, *littus Saxonicum* intra fines littoris Flandrici continebatur? [1] Nonne longius multo, etiam per totum littus Belgicum, atque eo ulterius protendebatur? nonne inſuper ita magnus eſt in hac re Geographorum conſenſus, ut inter *lippis & tonſoribus nota merito numeretur?* In orâ verò ſive littore Belgico, locus eſt (quem & meminiſſe poteras

Littus Saxonicum.

1 Vide Seldeni *Mare clauſum*, Lib. 2. Cap. 7.

1 German.

poteras tibi ostendisse [1] Cluverium, nisi quicquid vir ille dixerit, memoriâ planè excuteres,) locus est (inquam) prope *Ambleteal*, in hunc etiam diem nomine *Marquisi* cognitus. Qui, utrum vocabulo *Marcis* non sit sono, situ etiam vicinior, quàm tuum istud Mardiccium, cùm tibi non lubet, æquiores alii cogitent existimentque.

Meyerum iterum laudat, ex quo duplicem locum citat, è *Gramayo* etiam tertium; omnes eo consilio, ut *Mardiccium* antiquum fuisse portum ostendat. Id ego ultrò agnosco. Quid igitur? An si dederim antiquum fuisse portum, inde verisimiliter concluseris, ejus esse vetustatis, ut *Romanorum Portus*, aut *Cæsaris Iccius* existimari possit? Nihil sanè minus. *Witsandus* (sive ut nunc vocatur *Vitsan*) in eodem littore, medio circiter spatio inter Caletum Bononiámque situm, portus erat olim celebris multúmque frequentatus, donec obstructus magnâ arenarum abundantiâ colluviéque

Ex Mardici antiquitate malè concluditur, illud fuisse Cæsaris Iccium.

1 German. Antiquitat. Lib. 2. p. 132.

luviéque ab æſtu ingeſtâ, ortum Caleto præbuiſſet. An verò hinc colligi poteſt, *Witſandum* aut Romanorum portum, aut Iccium Cæſaris fuiſſe? Abſque firmioribus criteriis, nunquam efficiet Chiffletius, ut ſit ſua Concluſio ſive certa ſive probabilis.

Chiffletii theſis ſecunda refutatur. Sciendum tamen eſt ſcilicet, ei plura ſuppetere argumenta, quæ à *Mardiccii* nomine profecta, theſi ſecundæ demonſtrandæ inſerviunt. *Vulgo Flandrorum* (inquit) *effertur* Mardick, *quaſi maris* dickam, *ſive maris aggerem dicas.* Hactenus illius conjecturam probo; propterea quòd ante oſtium Portûs ripa eſt arenoſa, ſive arenarum cumulus, leugæ circiter dimidium à littore diſjunctus. In eo nuper Hiſpaniarum Rex, munimentum, ad Dunkirkæ præſidium, conſtruxit. Ripa illa vires aquarum atque impetum frangit; adeoque vallo quodam ſive foſſâ inter ſe atque littus effectâ, tuta & tranquilla navium ſtatio evaſit. Illius figuram expreſſam habes in Tabulâ ei Diſſertationi præmiſſâ; quin & loci ſtatum Chiffletius pluribus in hoc Capite explicat, quo Portûs commodita-

moditatem repræſentat. Quamobrem, hactenus (ut dixi) ei libenter aſſentior, ejuſque conjecturæ accedens, liberè agnoſco Mardicum inde eſſe appellatum, quod ſit *maris dicka*, h. e. maris agger, ſive marini operis agger. Id Anglicè vocamus **a ditch or trench**. Teutonicorum recentiorum ſermone dicitur *a ſee diich*; id autem à Kiliano, Teutonico Etymologiſtâ, latine vertitur *agger marinus, agger ad coërcendum maris impetum congeſtus*. Quod verò in ſequentibus addit; *Credo à militari viâ ad Oceanum ducente*, (conjectura meo quidem judicio origini modò traditæ plane adverſa, adeò ut ſibi eodem temporis momento contradicere videatur) in hoc hominem deſtituo, veniaque mihi roganda eſt, ut ab eo liberè diſſentire liceat. *Mardici derivatio.*

Primùm enim perſpicere non poſſum, cur nomen illud huic portui potiùs apponeretur, quàm alteri cuicunque, ad quam via duxerit lapidibus conſtrata. Deinde, ſi oppidum vel portus ſuam à *viâ* appellationem eſſet mutuatus, (quod quidem ille ſuſpica- *Mardicum non nomen ſumit à viâ militari.*

ſuſpicatur) aut idem nomen, aut ejuſdem nominis membrum aliquod veriſimiliter obtinuiſſet, cùm tamen viam *Streenſtreetam* & *Heyrſtreetam*, non autem *Mardiccium*, vocatam eſſe agnoſcit. [1] A Geographis quidem, multi memorantur in Orientali Flandria loci, quorum nomina cum *Mardiccio* terminatione conveniunt. Ejus generis ſunt *Iſendiick*, *Scoendiick*, *Waterdiick*, *Vremdiick*, S. Petri & S. Joannis *op den diick*, aliaque hujuſmodi. Quis autem dixerit, ad horum ſingulos viam militarem duxiſſe, unde eam ſuorum nominum terminationem ſortirentur? Tandem igitur, utra harum originum (mea, an Chiffletii) hujuſmodi locorum naturæ melius accommodetur, (cùm ipſe eorum omnium hoſpes ſum,) hominum quibus explorata ſunt, ſententiis permitto.

Antea

1 Hinc in Angliâ etiam, in locis quæ *aquis paludibúſque* abundant, illa terminatio ob eandem quoque cauſam frequenter reperitur. Sed in Flandriâ hujuſmodi locorum nomina (ut à Somnero annotatum eſt) in *Fliett* etiam ſive *Vliet* ſæpe exeunt, quod ab *æſtuario* mutuantur; ut terminationem alteram *diik*, ripæ ſive munimentis, quibus æſtuaria utrinque clauduntur, debent.

1 Pag.

Antea vero quàm ab hac parte transeo, eorum gratiâ, qui propter inscitiam locorum minus sunt idonei ad judicandum de illorum nominibus; liceat mihi pauca subjicere de Belgicâ terminatione *diick*. Hujus gentis ripæ (ut à quodam in Belgii historiâ traditur) multùm, à mari præsertim, corroduntur; ut etiam Insulæ Zelandiæ, & illæ quæ Hollandiæ circumjectæ, ripis ac vallis summâ industriâ ædificatis summóque sumtu refectis, muniuntur. Ripæ istæ habent in altitudine decem circiter ulnas; in latitudine, eorum parte imâ, viginti quinque. Harum materia est argilla, quæ comparari potest durissima; ea parte suâ interiori lignis & lapidibus suffarcinatur; exteriori, mattis firmis densisque velatur. Ejus gentis sermone appellantur *Diicken*; ut qui illis præsunt homines (genere quidem officii, nostris in Anglia *Sewerarum* Præfectis simillimi) ibi vocantur *diick-graven* & *heym-raeden*; nomina sono distincta, sensu eadem; utrumque enim Latinorum *Aggerum Præfectum*, *Curatorem aggerum*

De Belgicâ terminatione diick.

aggerum exprimit. Adque de illis quidem hæc in præſentiâ dicta ſufficiant, qui plura cupit cognoſcere ſive de natura aggerum, ſive de officio Curatorum, Guicciardini adeat partem tertiam, in Geldriâ; atque etiam in Zelandiâ. Caput item XXVIII. Griffiandri Tractatûs *de Inſulis*, ſuâ ad hanc rem erit lectione digniſſimum.

Conjecturæ quædam Chifletii ridiculæ.

Tranſeo igitur ad Chiffletii quæ ſequuntur conjecturas; niſi ſomnia potius atque cerebri ægrotantis deliria appellanda ſint; tam malè ſcilicet inter ſe cohærent: *Mardic, quem ſi Latine efferas* (inquit) *aptiſſimè* Mardiccium *dixeris*. Quid inde? *demptâ priore ſyllaba*, Iccium portum *Julio Cæſari memoratum invenies, quem hactenus nemo Geographorum reperit*. Dictum equidem confidenter. Quod ſi hoc admittatur; ſi Cæſaris *Iccii* in *Mardiccio* reverà reliquias habeamus; ſi etiam (quod & ipſe contendit) nomen ſuum à *maris aggere*, ſive *marini operis aggere* mutuetur (viâ lapidibus conſtratâ pro *aggere* acceptâ:) ſequetur primò, eam viam eſſe Cæſaris temporibus vetuſtiorem. Quod quidem

dem hoc ipso Capite [1] posteà subindicare non est veritus Chiffletius. Ætas certè à nullo unquam homine (si suspectum Britannicæ Historiæ scriptorem, Chiffletiumque excipias) cuicunque viæ militari in partibus hisce Borealibus tributa. Res item per se ita est veri dissimilis, ut nesciam planè an majorem admirationem habeat illius in amplectendo imbecillitas, an in aliorum fidei commendando, audacia. Ego certe ut miror hominis in hac re asserendâ insolentiam; ita & mirabor & miserabor eorum ingeniorum mediocritatem (si aliqua ejusmodi reperiantur) quæ eam conjecturam admiserint. 2°. Si *Iccium* (à seipso tandem terminatio conficta, cùm alii & efferunt & scribunt *Mardicum*, *Mardiciacum*, &c. *Mardiccium* nulli; ita tantum ab eo appellatum, quò majorem veritatis speciem suis commentis conciliaret)

1 Pag. 42. Mardici sui opportunitates recensens, inter alias *viam militarem* nominat; *quæ quidem* (sic enim sequitur) *cùm ante Julium Cæsarem exstaret, & Iccio portui nomen daret, illam saltem lapide sterni ipsum curavisse verisimile est.*

1 Somneri

ciliaret) si, inquam, *Iccium* posterior sit syllaba vocabuli *Mardiccium* (ego certè potius *diccium* esse cogitarem ;) quid inde concluditur, attende diligenter ; & dic mihi, obsecro, annon superius posita ἐτυμολογία, *maris dicka*, à maris aggere (quæ literam (d) syllabæ posteriori adjiciendam manifesto testatur) corruat, penitúsque evertatur. Annon (ut cum vocabulo paulisper ludamus, cùm ille se ineptiis tantopere delectatum ostendit) [1] *opus inquinavit*? Conjecturæ autem istæ nonne se vicissim aperte oppugnant concîduntque? Ita proculdubio se res habet. Quod equidem ab ipso Chiffletio suspicor animadversum, cum eas his verbis sustentare necessarium arbitratur: *Verum alia criteria sententiæ nostræ firmandæ adjiciamus.*

Alia Chiffletii Criteria. Ad hæc igitur criteria sese accingens, proximo loco explicat plurimas portûs

1 Somneri autographum, ad *Mardiccii* vocabulum alludens, habet *Mar'd.* Illud autem idiomate Anglicano significat *deturpavit*, *inquinavit*, *polluit*; & Metaphoricè ad omnes in quocunque negotio conatus minus felices transfertur.

1 Vide

portûs *Mardiccii* opportunitates; quarum omnes præter penultimam (de qua nobis eſt ſepoſito loco inferius agendum) accommodat *Mardico* hodierno, ad maris littus poſito; ejus ſtationis altitudinem prædicat atque capacitatem; quibus apta efficitur ad magnam celſarum navium claſſem recipiendam. Verum (obſecro) annon Chiffletius portum hunc ab eo diſtinguit, è quo Cæſar, primâ ſuâ in Britanniam expeditione, cum octoginta navibus onerariis dicitur ſolviſſe? Iſtum hodierni *S. Audomari* ſtatuit, rectéque vocari contendit *Portum Iccium citeriorem*; ſicut alterum, (h. e. *Mardicum*) *Portum Iccium ulteriorem*. Quid ergo tota hæc ambages ad illius propoſitum pertinet, niſi etiam has opportunitates *citeriori portui* convenire demonſtret? cujus tamen probationem ne leviter quidem tentavit. Idem reſponſum accipiunt, quæ ab eo de diſtantiâ inter ſuum *Mardiccium* Dubríſmque traduntur. In calce ſcilicet hujus Capitis, operoſè conatur oſtendere, eam optimè convenire numero milliarium, quem Cæſar traje-

ctui

ctui ab Iccio in Insulas Britannicas brevissimo assignavit. Sed de illa re plura, cum ad proximum caput venerimus.

Strabo malè collocavit Iccium.

Interim, de Chiffletii argumento, inde petito, quòd *Cæsaris Iccium* juxta Boreale Morinorum littus Strabo collocavit, (quam certè rem diligenter adnotat, magna sibi ex eâ auxilia pollicitus;) ei equidem tum demum assentiar, cum mihi pro certo confirmabitur, ex partibus, Rheni ostio tam vicinis, conspici posse Britanniam; (id enim ex altero illo pendet.) Hoc autem nullo unquam modo posse fieri cognosco; quanquam interim fatear Strabonem in ea fuisse opinione, quod manifestum est ex variis locis librorum I. & IV. quibus expresse asserit, Cantium, Orientale Britanniæ promontorium, *esse intra conspectum Rheni ostii.* Cognosce autem, mi Chiffleti (si sis adhuc ejus rei inscius, quam ex [1] Cluverio facilè posses didicisse, quippe qui eam duplici conjecturâ illustravit.

1 Vide Cluverii Lib. 2. Cap. 16. de *Menapiis.* & ejusd. Libri Cap. 30. de *Batavis.*

lustravit. Videris autem illius disciplinam contemnere, tecumque constituisse omnia ejus rejicere, & nescio an omnes etiam cujuscunque demum opiniones, quæ tuis modò adversantur:) cognosce, inquam, lapsum fuisse in hac re Strabonem, non minus quàm in aliis nonnullis ad ea loca pertinentibus. Hoc autem ita accipe. Non verum modo est, sed & omnibus apertum, *Cantianum Promontorium* intra *Iccii* adversi conspectum fuisse. Qua re deprehensâ, atque animadverso Morinos esse Menapiis, Menapios autem Rheno conterminos, Strabo, non penitùs intellectis Morinorum & Menapiorum limitibus, arbitrabatur *Cæsaris Iccium*, Rheni ostio multò propius quàm reverà ponitur, constitutum fuisse; adeoque propius ipse collocavit. Strabonis errorem conspicitis, quem non solùm ipse devoravit Chiffletius, sed etiam Lectori devorandum dedit, si non major sit hujus cautio, quàm illius fidelitas. Ad quem igitur potius pertineant verba illa Cluverii, quæ in alium, (hujus hominis non dissimilem, aliorum ut-

Strabon's error de situ Iccii.

pote erroribus patrocinantem) evibravit. [1] *I nunc* (inquit) *& errores auctorum variis tuis erroribus tueri, vel, quod facis, nos omnes ludere perge.* Nunc autem ad proximum illius (h. e. Septimum) Caput pergendum eſt.

SECTIO VII.

Portus Iccius an duplex fuit.

IGitur, poſt illius ſive triumphum, ſive aſſeverationem inſolentem, quam hujus Capitis initio evomuit: *Sat firmis rationibus (ni fallor) docuimus* Iccium *Julii Cæſaris, portum eundem fuiſſe cum portu noſtro Mardiccio,* &c. Poſt hæc (inquam) progreditur ad demonſtrandum, duplicem fuiſſe *Iccium,* ſive *Iccium* 2as habentem ſtationes, qui eum navium celſarum numerum reciperet, ex quibus confecta eſt claſſis Cæſariana. *Supereſt* (inquit) *ut oſtendam* Iccium *fuiſſe duplicem, & geminas habuiſſe ſtationes, quibus tantus navium magnarum numerus reciperetur.* Atque nunc tandem ad ſuas delicias (*ulteriorem* & *citeriorem* portum Icci-(um

1 German. Antiquitat. Lib 2. p. 76.

1 Comment.

um) pervenimus. Quamlibet autem avidè eam opinionem amplectatur, illâque quamplurimùm delectetur; spero me in hac causâ, ad ostendendam illius imbecillitatem, ea dicturum, quibus æqui judices ab illâ penitus avertantur. *Supereſt* igitur (inquit:) & ego quidem *ſupereſſe* etiam dico; nec enim liquet ex iis quæ hactenus tradidit, sive duplicem *Iccium* fuisse, sive *Iccium* duas navium stationes habuisse. Totum hoc non aliud quicquam est nisi inane deliramentum, & cerebri sibi nimium tribuentis imago. Quicquid dixit, viduum est omnis auctoritatis à Cæsaris verbis profectæ; à quibus tamen necesse est vel vitam vel fatum accipiat. Acie igitur utrinque dispositâ, prælium committamus.

Cæsar, sua in Morinos expeditione repræsentatâ, eo animo susceptâ, ut inde tanquam ab orâ maximè finitimâ in Britanniam trajiceret; rem totam paulo infrà his verbis concludit: [1] *Navibus* (inquit) *circiter* LXXX. *onerariis*

1 Comment. Lib. 4. cap. 5.

1 Vide

rariis coactis, contractisque quod satis esse ad duas legiones transportandas existimabat; quicquid præterea longarum navium habebat, quæstori, legatis, præfectisque distribuit. Huc accedebant XVIII. *onerariæ naves quæ eo loco millibus passuum octo vento tenebantur, quo minùs in eundem portum pervenire possent. Has equitibus distribuit; reliquum exercitum L. Titurio Sabino, & L. Aurunculeio Cottæ legatis, in Menapios, atque in eos pagos Morinorum, ab quibus ad eum legati non venerant, ducendum dedit. P. Sulpitium Rufum legatum cum eo præsidio, quod satis esse arbitrabatur, portum tenere jussit. His constitutis rebus, nactus idoneam ad navigandum tempestatem, tertiâ ferè vigiliâ solvit, equitesque in* ulteriorem *portum progredi, & naves conscendere, & se sequi jussit*, &c. Nec multo poſtea, *His rebus* (inquit) *pace firmatâ, post diem quartum quàm est in Britanniam ventum, naves* XVIII. *de quibus suprà demonstratum est, quæ equites sustulerant, ex* ſuperiori *portu, leni vento solverunt*, &c.

Prius autem quàm ad verborum interpretationem deſcendam, (ut rem antea

antea à me notatam [1] ſecunda obſervatione proſequar,) mecum, obſecro, (Lector) adſpice, ut in Cæſaris verbis repetendis ſuam Chiffletius infidelitatem prodidit. Hanc enim ſententiam, etſi cæteris intertextam, totam omiſit: *Huc accedebant* XVIII. *onerariæ naves, quæ ex eo loco millibus paſſuum octo vento tenebantur, quo minus in eundem portum pervenire poſſent.* *Chiffletii infidelitas in repetendis verbis Cæſaris.*

Nunc ad verborum ſenſum & intellectum. In illis mentionem eſſe factam videmus *ulterioris* & *ſuperioris* portûs: qui enim in locorum proximè citatorum priore, *ulterior* vocatur; in poſteriore *ſuperior* nominatur. Res ea, Chiffletii judicio, ſatis argumenti habet ad ſtatuendum (quod ille facit) portum Iccium *inferiorem* ſive *citeriorem*: præſertim cùm Cæſar plurali numero *Portus* infrà nominavit. Semel quidem, ubi primum è Britanniâ reditum his verbis deſcribit: *Ipſe idoneam tempeſtatem nactus, paulò poſt mediam noctem naves ſolvit, quæ omnes incolumes ad continentem per-*

C 3 *venerunt.*

1 Vide aliam ſuprà pag. 14. Sect. 11.

1 De

venerunt. Ex his onerariæ duæ EOSDEM PORTUS, *quos reliquæ, capere non potuerunt, ſed paulò infrà delatæ ſunt.* Rurſum, ubi ſecundam ſuam in hanc Inſulam expeditionem ita explicat; *His rebus geſtis, Labieno in continente cum tribus legionibus & equitum millibus duobus relicto, ut* PORTUS *tueretur*, &c.

Rebus hunc in modum conſtitutis, Chiffletius duplicem hunc portum ulteriùs illuſtrat, utriuſque ſitum ac poſitionem his quidem verbis demonſtrando; *Ulterior portus in ipſo littore Oceani, fuit* Mardiccius, *de quo nos ante; Citeriorem colloco infra* Audomaropolim, *&c.* Adeone igitur duo fuerunt portus ſitu diverſi? Ita proculdubiò; id enim Chiffletius apertè agnoſcit. Hic ergo hominem conſtrictum cupio tenere; ſi enim ita ſe res habet, quid ille neſcio quæ de geminis *ſtationibus* loquitur? (ut mittam illam diſtinctionem à juridicis aliiſque poſitam, inter *ſtationem* & *portum.*)

Verum, ut Cæſaris Ephemeridem arctius ſequamur; obſervandum, eum ſuos equites non ad ulteriorem *ſtationem*, ſed ad ulteriorem *portum* progredi

gredi jussisse. Paulò etiam infrà, eorum mentione facta, solvisse eos dicit *à superiori portu.* Quid igitur sibi vult Chiffletius, cum de *stationibus* mentionem injicit? Quid etiam (ut *vada ea Itiana* paulum differamus, nam de iis nulla apud Cæsarem mentio) quid (inquam) sibi vult, *Iccium sinum* memorando, de quo etiam silet Cæsar, habitâ solùm *Iccii portûs* mentione? Abeant igitur nova hæc commenta (Iccius sinus, Iccianæ stationes) nos cum Cæsare *portum* nominemus: quem sanè si duplicem fuisse concederem, non video magnoperè quid inde lucri acciperet Chiffletius. Attende enim diligenter. Cæsar *octodecim naves onerarias commemorat*, quæ in portu altero, *ex eo loco millibus passuum octo, vento tenebantur*. Portum hunc octo millibus passuum à se disjunctum, *ulteriorem* portum posteà appellat, cùm in Britanniam trajecturus, equites, quibus eas naves distribuerat, *eò progredi, ibique naves conscendere, & se sequi* jubet. *Ulteriorem* igitur, Chiffletius (ut vides) hodiernum esse *Mardiccium* ait; *citeriorem* autem, unde solvisse

viſſe Cæſar dicitur, hodiernum *S. Audomari fanum.* Quis autem neſcit, Audomaropolim eſſe bis amplius octo mille paſſuum à Mardico diſjunctum; totidem ſcilicet ampliuſve milliaria intra continentem ſitum? Adeóque, quo demum pacto Chiffletii conjectura cum Cæſaris verbis convenire poteſt? Præterea, etſi Mardicum fuiſſe portum *ulteriorem* daremus, nonne incredibile foret & abſurdum, propter humilem ſitum portûs iſtius ſi cum *Audomaropoli* comparetur (quorum quidem oppidorum illud eſt maritimum, hoc mediterraneum;) nonne (inquam) incredibile foret, eum portum, *ſuperiorem* ſive vocari ſive exiſtimari? quod tamen eſt neceſſariò ſtatuendum, ſi idem ille ſit quem Cæſar deſignat; quippe quem in loco priore vocat *ulteriorem*, in poſteriore portum *ſuperiorem* appellat. Ratio certè ſuadet, *Audomaropolim* fuiſſe potius cognitum nomine *ſuperioris.*

Ortelius non favet partibus Chiffletii.

Chiffletius quidem (quantum ego ſentio) iſtius opinionis firmitatem deſperans, inſtar hominis inæquali prælio decertantis, ſubſidia invocat.

Quamob-

Quamobrem, Ortelius illi ſubſidio venit; aut potius contra ſuam voluntatem ad confirmandam Chiffletii opinionem rapitur. Quanquam enim illius auctoritas (ut in hoc loco citatur) ſatis liquidò pro Chiffletio facit, (nam ibi fanum *S. Audomari* eſſe Cæſaris *Portum Iccium* contendit;) ſecundæ tamen cogitationes, quæ fere acriores ſunt, Ortelium in hanc mentem adduxerunt, ut ei opinioni renunciaret. Etſi ſane poſterior illa de *Iccii* ſitu conjectura nequicquam ſit priore felicior; transfert enim ad *Vitſan* prope nigrum Promontorium; de qua re, ut in viam incurrit, ſuperius mentionem fecimus. Hujus quidem retractationis ignarus putari voluit Chiffletius, eam ſedulò lectorem celans: proculdubio tamen illam ignorare non potuit; utpote de qua fuerat à Cluverio admonitus. Vir ſcilicet ille eam opinionem ineptam eſſe & abſurdam oſtendit. Cujus probationes cauſâ brevitatis prætermittens, rei ipſius judicium Lectori relinquo.

Quod

Sithieu, vetus Audomaropolis nomen, unde deductum.

Quod pertinet ad illud argumentum Ortelii, quo ſuam conjecturam corroborat, quodque ab antiquâ *Audomaropolis* appellatione *Sitieu* ſive *Sithieu* (quaſi *ſinus Iccii*) petitum, Chiffletio probatur; non ita luculentum aut grave eſſe exiſtimo, quin facilè reſponſum accipiat. Quem ob finem, loci naturam & conditionem æſtimemus ex eâ deſcriptione, quam in calce hujus Capitis tradidit Chifffletius. Hæc in ſummâ eadem eſt, quam Guicciardinus Audomaropolim deſcribens, reliquit. [1] *In lacubus* (inquit) [1]*prope* Audomaropolim, *extra ſuburbium Aquilonare* (*ubi olim* ſinus Iccius) *vidimus inſulas natatiles non abſimiles illi, quam puerperio Latonæ claram, Ovidius levem & erraticam vocavit: ſunt veluti quædam craſſiores & tomentoſæ culcitræ, è muſco denſo, aëre multo diſtento, compactæ, cui radicularum fibris aquatica gramina ſunt intexta, quæ pratenſem virorem exhibent. Nutritur maſſa tota tenui terræ limo, qui expreſſione*

1 De pluribus hujuſmodi Inſulis legas apud Gryphiand. de *Inſulis* Cap. 6. num. 43. & ſequent.

1 Saxon.

expreſſione facta manu ſe prodit: ſic prata ſunt ſine fundo, inſula ſine ſolo, quæ tamen veterina ferunt & homines. Non rarò innaſcuntur iis alni ſaliceſque lætæ frondibus, quas exſcindere ſolent coloni, ne ventis acti dimoveant loco inſulas; ſub quibus per vimina firmo ſolo alligatis, tempore brumali ac etiam æſtivo, numeroſi piſces latent, gelu devitantes & calorem, à quibus utilitas dominis. Vinculis vimineis ſolutæ, non tantum ventis, ſed etiam contis quo libeat impulſæ dimoventur, ut Calaminæ in Lydiâ Plinio memoratæ, ſed & ad ictus modulantium pedum contremiſcunt, ut aliæ in Nymphæo dictæ Saltuares, &c. Si igitur locum hunc reſpiciamus, vel 1°. ut eſt *lacus*, vel 2°. ut in *aquoſo* ac *paludoſo* loco ſitus, vel 3°. ut ſolum *muſcoſum*: primo ſenſu acceptum, veriſimile eſt nomen iſtud *Sithieu* à *Seath* oppidum traxiſſe. [1] Vocabulum illud in veteri linguâ Saxonicâ (ea ſi non eadem quæ Teutonica originalis, illi ſaltem eſt admodùm affinis) *lacum* ſignificat; unde ſuſpicor, iſtius appellationis locos in

1 Saxon. Pſalter. Pſal. 27. v. 1. & Pſalm. 29. v. 3.

Hanc

in hac noſtra inſulâ, nomen ſuum fuiſſe mutuatos; tanquam (ſcilicet) *lacui* primitùs adſidentes. Secundo intellectu, non incommodè derivari poteſt à *ſitt*, ſive *ſett* (quæ vox ut Saxonibus antiquitùs, ita hodiè Teutonibus *ſedem* deſignat) atque *eau*, nomen (ut à Verſtegano obſervatum, de cognominibus in *ey* & *ea* terminantibus differente) quod Galli, inter alias Linguæ veteris Francicæ reliquias, *aquæ* tribuunt. Francica autem (ut idem vir adnotavit) ſicut noſtra, à Teutonicâ profluxit. Tertiâ ſignificatione, deductum eſſe videatur à latino *ſitus*, ut vox ea *muſcoſitatem* ſignificat, culcitris non multum diſſimilem.

Harum derivationum ſingulæ, meo quidem judicio, loci naturæ, qualitati, ac conditioni ita pulchrè aptantur atque accommodantur,(ſaltem ſi Chifſletio eum repræſentanti credimus,) ut, quod ad me attinet, incertus ſim quam earum præſertim ipſe eligam; adeoque optioni cujuſque liberè relinquo, ut ei, quam maximè probaverit, adhæreat. Satis interim certus, in quamcunque demum inciderit, e-

am

am minùs, certè non magis fore coactam, quam Chiffletii *Sithieu* à *Sinu Iccio*. Sed relictis nominibus, res ipsas persequamur. Annon à Cluverio ex parte alterâ confirmatum est, ex alterâ Chiffletio probatum, [1] mare potius addidisse oris Flandriæ, quam quicquam detraxisse? *Plus invehi oris Flandriæ, quàm avehi consuevit.* Age igitur, si mari aditus ad *Audomaropolim* erat aliquando patefactus (quod quidem asserit Chiffletius,) quo casu evenit, ut locum hodie prorsùs destituerit, atque ab eo tot mille passuum spatio disjungatur? Chiffletius, prævisâ (ut facillimè potuit) eâ objectione,

1 Hanc Cluverii sententiam plurimum confirmat portuum quorundam in orâ Britannicâ conditio. ***Rutupium, Dubris, Hith, Lym,*** & ***Romney*** (ut observavit Somnerus) recessu maris quotidie ad interitum festinant. Verisimile autem est, fatum hoc non aliunde proficisci quàm ex impetu violento, quo fluctus oras Flandricas invadunt, easque quotidie corrodunt. Mare enim quoties aliquod littus supergreditur, ripam ferè adversam paulatim deserit. Quo quidem casu brevia ea syrtésque, quas ***Goodwynsands*** vulgò vocamus, factas fuisse, luculentè demonstrat Somnerus, in eo Tractatu, quem scripsit de ***Portubus Cantianis.*** Circa tempora scilicet ***Henrici primi,*** perruptis aggerribus, Oceanus plurimas Insulas in orâ Flandricâ obruit, adeóque littus Britannicum paulatim deseruit. Vide Tractatum eum, p. 25.

1 Cæsar.

jectione, illam hunc in modum diluere conatur. *Nec propterea* (inquit) *credendum est, altum ibi fuisse Oceanum*, &c. *vadosum ibi duntaxat fuit mare, quod æstuaria faciebat, h. e. loca, quæ maris accessu undis replebantur, & ejusdem recessu vacua fiebant*, &c. His sanari omnia & resarciri existimat. In hac autem conjecturâ non minor (ut sic dicam) *profunditatis* defectus, quàm in mari suo imaginario, deprehendetur, si quibus innititur argumentis penitus consideremus. Eorum præcipuum, & quod reliquis magis est speciosum, pendet ex loco Commentariorum, qui describit summam Cæsaris curam ad certum numerum navium humiliorum planiorúmque comparandum; in eum nempe finem, inter alios, ut vada & brevia facilius possent excipere. Per quæ (ut argumentatur Chiffletius) intelligendum est æstuarium illud inter Portum Iccium *ulteriorem* & *citeriorem*. Verba ipsius accipe. [1] *Cæterùm, prisca illa æstuaria inter utrumque* portum Iccium, *ulteriorem*

[1] Cæsar. Comment. de Bello Gallico, l. 5.

1 Comment.

orem & citeriorem, non obſcurè nobis indicavit Cæſar, dum naves ſuas pro expeditione Britannicâ ſecundâ, ad celeritatem onerandi ſubductioniſque, paulò fieri juſſit humiliores, ad exemplum Venetarum, de quibus ipſe libro tertio: Carinæ aliquanto planiores quam noſtrarum navium, quò facilius vada, deceſſumque æſtûs excipere poſſent, &c. Quæ quidem verba eo aperte animo Chiffletius inſeruit, ut planam hujus quod ſupponit æſtuarii ſuperficiem demonſtraret. Quod ſi ita eſt, miror quo demum modo Cæſaris naves LXXX. onerariæ per iſta vada ac brevia fuerint devectæ, ſive ab Oceano ad portum *ſuperiorem*, ſive à portu iſto ad Oceanum. Præſertim, cum Cæſar ipſe dicit (quo in loco narrat quantoperè conabatur copias ſuas in oras Britannicas exponere) quòd [1] *naves propter magnitudinem niſi in alto conſtitui non poterant*; h. e. naves ſuas propter magnitudinem, tantam vim aquarum poſtulaſſe, ut iis poſſibile non eſſet prope littus accedere.

Fateor

1 Comment. de Bell. Gall. l. 4.

Fateor equidem (nec enim id me fugit) Chiffletium alti cujusdam littoris, quod est *Mardici*, facere mentionem: id in ipsò etiam æstûs recessu, & in malacia, altum est 6, 8, 10, aut 12 cubitos; accessu autem æstûs, in majorem multo altitudinem intumescit. Quid verò hoc ad portum *citeriorem*, in quo Cæsar exercitum classi isti numerosæ imposuit, & è quo solvit? Nihil, inquies: attamen Cæsar, quo classem suam onere levaret, quóque expeditius illa per brevia in Oceanum navigaret, equites ad *ulteriorem* portum pedibus misit, ut ibi naves conscenderent, séque sequerentur. Hanc in sententiam Chiffletius. Cæterum, si Cæsaris verba rectè intelligantur, manifestum statim erit, eum alia ratione adductum, equites suos misisse ad *ulteriorem* portum, quo naves conscenderent. Ejus rei alia certè causa erat; hanc autem fuisse reverà existimo. Octoginta naves onerariæ quibus equites transportandi fuerunt, in portu quodam, octo millibus passuum ex eo loco in quo Cæsar ipse constitit, vento tenebantur, quo minus

nus

nus in eundem portum pervenire poſſent. [1] *Huc accedebant* (inquit) XVIII. *onerariæ naves, quæ ex eo loco millibus paſſuum octo vento tenebantur, quo minus in eundem portum pervenire poſſent: has equitibus diſtribuit.* Quem quidem Cæſaris locum ſæpiùs repeto, propterea quòd maximè confert ad omnia Chiffletii figmenta refellenda ac refutanda. Quam ob cauſam ſuſpicor ab eo (fidelitatis certè jacturâ) deditâ operâ prætermiſſum, cùm priorem Cæſaris in Britanniam expeditionem exponit.

Quod ſpectat ad illud argumentum, ductum à Cæſaris diligentia in comparandis humilioribus ac planioribus navibus; h. e. quarum funda eſſent ita plana & æqualia, ipſæ etiam ita humiles, ut idoneæ eſſent & brevium trajectui, & quæ facillimè ad littus, ſive etiam (cùm res poſtularet) in terram deducerentur. (De ea autem re Chiffletius loco proximè citato lectorem admonet, hac additâ ſuâ obſervatione, Cæſarem in eo conſilio

1 Comment. de Bell. Gallico, l. 4.

respexisse præsertim *æstuaria Icciana*, illa vada ac brevia quæ inter duplicem istum Utopianum Iccii portum interjacent.) Ad illud (inquam) argumentum, hoc respondeo. Si paululum recurrentes, Commentariorum Cæsaris librum proximè præcedentem consulamus, ex eo facillimè deprehendemus, causam istius consilii hanc fuisse, quod naves suas celsiores minùs aptas esse cognôrat, quæ ad littus Britannicum appellerentur. Littus illud dico vadosum ac brevibus repletum, præsertim circa *Dunas* in orientali parte Cantii; [1] quo in loco, omnium pene consensu, Cæsar primâ suâ & secundâ etiam expeditione terram conscendit. Primò enim, in primæ suæ expeditionis narratione, postquam tradidit quantopere conati sunt sui ad terram pervenire, ut etiam à Britannis repellerentur; ea adjicit: [2] *Erat ob has caussas summa difficultas; quòd*

In *Dunis* Cæsarem terram attigisse, acutè demonstravit *Edmundus Halley*, in Philosophicis (ut vocant) Transactionibus, Num. 193. In eodem Tractatu, tempus ejus conscensionis non minore perspicuitate investigavit. 2 Comment. de Bell. Gall. l. 4.

1 Plurima

quòd naves propter magnitudinem nisi in alto constitui non poterant. Et paulò post, *Hostes verò notis omnibus vadis*, &c. atque id genus alia. Quibus incommodis cognitis atque animadversis, quò in posterum occurreret; ad proximam sive secundam expeditionem naves confici curat, ita ædificatas & formatas, ut brevibus vadisque littoris Britannici accommodarentur. Unde Cæsaris illa in initio Libri v^ti^. *Legatis imperat, quos legionibus præfecerat, uti quamplurimas possent hyeme naves ædificandas, veterésque reficiendas curarent.* His rebus ita dispositis, de difficultate terram attingendi, sequente anno (quod superiore fecerat) non queritur.

Si his omnibus adduci non possit Chiffletius ut suam causam dimittat, nec divelli à confiĉto hoc & Utopiano æstuario, quod à *Mardico* ad *Audomaropolim* protenditur; hoc mihi, si poterit, ostendat; cùm difficile admodùm sit navibus onerariis per ejusmodi vada ac maria transire, cúmque inter S. Audomari fanum & Dubrim (ubi primùm Cæsar ter-

ram attigit) non minus ſit quam ſexaginta mille paſſuum ſpatium (ita probè cum Cæſaris [1] *quadraginta* convenit;) hæc (inquam) cum ita ſint, oſtendat mihi, quo modo hæc conjectura congruat cum expedito eo Cæſaris ad oras Britannicas trajectu; qui (ut ipſe fatetur Chiffletius) quinque horarum ſpatio conficiebatur: *quo in itinere* (inquit) *videtur non fuiſſe ultra horas quinque.*

Ab eo proximè quæro, an eſſet Africus ventus idoneus quo inde deveheretur: hoc tamen flante, ſe Cæſar in ſecundâ ſuâ expeditione ſolviſſe teſtatur; poſtquam viginti quinque dies Cauro fuiſſet detentus; quem in iis partibus ut plurimùm flare [2] obſervavit In hujus venti mentionem quoniam incidimus, lectoris reficiendi causâ brevem digreſſionem inſeremus.

2 Obſer-

1 Plurima exemplaria legunt. 30. quam etiam Lectionem veram eſſe in noſtra Diſſertatione demonſtravimus: unde conjectura ea Chiffletii multo magis ridicula efficitur.
2 Bell. Gall. Lib. 5.

1 Plinii

[1] Observatum est Geographis, aliisque, esse genus ventorum constantium ac stabilium, certis temporibus ac locis peculiarium; (ut temporibus, *Anniversarii*; ut locis, *Provinciales* non incommode appellari possunt.) Prioris generis sunt *Etesiæ*, quæ ab Africo circa Syrii ortum, flare quotannis deprehenduntur, & sœpissime dies quadraginta continuantur. Ventus ille maria à Ponto in Ægæum, imo ad Ægyptum usque agit. In eadem serie ponuntur venti *Chelidonii*, ita appellati, quoniam in primo *hirundinum* adventu nascuntur. Nonnunquam recta ab Occidente flantur; adeo ut illos aliqui pro vento eo accipiant: nonnunquam à *Cauro*; quo fit ut ab aliis inter ventos Boreales numerentur. Venti hi Chelidonii, quoties à septentrionibus, aut etiam à Cauro proveniunt, totum Mediterraneum usque ad oras Palæstinæ ac

Cauri venti natura.

Etesiæ.

Chelidonii.

1 Plinii Natural. Hist. lib. 2. cap. 47. Rem eandem obiter adnotavit Quinctilianus in libro XII. Institutionum. *Quatuor* (inquit) *generaliter ventos à totidem mundi cardinibus accepimus flare; cum interim plurimi medii eorum, varietate regionum ac fluminum proprie deprehendantur.*

1 Gryphiand.

ac Syriæ intumeſcere faciunt, & in æſtate multos dies continenter durant. [1] Ejuſdem generis ſunt duo venti ſibi invicem contrarii; iique ſoli in *Ziprangi* flare obſervantur. (*Ziprangi* Inſula eſt, alio nomine *Japonia* ſive *Japan* vocata, in mari Orientali ſita.) Horum alter in hyeme, alter in æſtate naſcitur; adeo ut qui eo mercaturæ cauſa proficiſcuntur (pauci admodum illi, uni ſcilicet Mangi) ad eam hyeme navigantes, domum æſtate revertantur.

Caurus ſeu Corus. In ſecunda claſſe ventorum ponere poſſumus, de quo nunc loquimur, *Corum*, à Cæſare memoratum. Scribitur aliter & vocatur *Caurus*, per mutationem literæ *o* in diphthongum *au*, quæ propter earum affinitatem nonnunquam admittitur. *Græcis* ([2] inquit Plinius) Argeſtes *appellatur*; & Vulturno ex adverſo ponitur. Vehementer eſt frigidus (ut ſunt cæteri ſane omnes qui aliquid in ſe Boreæ habent) & grandinem fere efficit. Eſſe

1 Gryphiand. de Inſulis, cap. 32. Num. 25 2 Natural. Hiſtor. l 18. c. 34.

1 Camdeni

se autem *Ventum Provincialem*, Cæsaris testimonio comprobatur; qui suis etiam (ut dictum est) temporibus, oras illas magna parte anni eum occupare animadvertit. De qua re si quisquam hodie scrupulum moverit, quasi longa annornm series venti istius statum immutarit; hominem eum relego ad alterum *Julium*, cognomine *Scaligerum*, qui in suis Poëticis asserit, *Caurum* è mari Britannico nasci & flare. De illo etiam Camdenus, suæ Chorographicæ descriptioni Hiberniæ præmissâ, Dissertatione de Oceano Britannico idem confirmavit; certioresque nos fecit, ventum hunc in Hibernia sævire vehementer, & tyrannidem quandam exercere. Quæ causa potest esse maxima, ut Oceanus in iis partibus sit perpetuo tam tumultuosus & asperus; utque toties fatalis sit iis hominibus, quos sua negotia (sive ea sunt mercaturæ, sive peregrinationis) illius violentiæ exponunt. Eodem impetu *Caurum* hunc in Bataviam vehi (utpote qui congestis arenarum cumulis, medium Rheni ostium obturavit)

[1] ab eodem erudito viro alibi observatur. Neque minus Frisiæ oras affligit infestatque, [2] in quibus vim impetuosam obtinet, quæ à Tacito, in secundo Annalium libro, Austris falsò tribuitur. Belgicus etiam Oceanus, violèntiâ atque impetu hujus venti, cui quidem exponitur, quantam continenti injuriam fecit, plurimis suo detrimento expertum est. Testis mihi sit, quod in Historiis de eo legimus; ut dejectis ripis usitatis, oppida multa ac vim hominum infinitam in inferioribus Germaniæ regionibus, Hollandia & Zelandia, devorarit: circa initia præsertim Henrici I. Hujus venia, compluribus incolarum, qui cum vitis effugerant, & derelictâ patriâ in hanc Insulam transierant, sedes concessæ sunt; primum *Carleoli*, deinde in Walliâ. Cujus rei historiâ abundant nostri eorumque Annales.

Valla & fossæ in Hollandia. &c. Atque ut mali mores causæ sunt bonarum legum conficiendarum, quæ vel ejusmodi postea incommodis occurrant,

1 Camdeni Britannia, in *Norfolcia.* 2 Vide Gryphiandr. de Insulis. Cap. 18. Num. 40.

1 Vide

currant, vel delinquentes pœnis coerceant; ita hoc atque alia hujuſmodi diſcrimina tam infelicem exitum habentia, inferioribus Germanis ſeculorum ſequentium, inventionem dictarunt foſſarum complurium, inciſurarum, & vallorum: de quibus ſuprà diximus in Sectione VI^{tâ}. quibúſque tantum iſtius nationis ſingulæ partes abundant. Cùm enim propter altitudinem vallorum quibus utraque ripa augetur, fluctuum impetui fortiter obſiſtitur; incolæ ex ſecuritate ab ejuſmodi periculis magnum ex eo tempore emolumentum accipiunt. [1] Huic præſertim (h. e. *Cauri* his in locis furori & violentiæ) deberi credo portuum nonnullorum, in his ac vicinis oris poſitorum, ruinam ac interitum; aliorum etiam conditionem inclinatam, imminentemque obſtructionem. *Bononia* (ut ab uno ex antiquiſſimis ordiamur) abundantiâ arenarum, aliorumque generum colluvie, (quam hujus venti impetu maximâ ex parte, in eum portum coactam

Portus in ora Flandricâ, &c. obſtructi.

1 Vide Cluverii German. Antiquitat. Lib. 3. p. 66.

1 Ovid.

ctam arbitror) ita hodie oneratur & prope ſuffocatur, ut in receſſu æſtûs prorſùs ſit arida, quotidianâ in pejus inclinatione brevi tempore peritura. *Witſand* ſive *Vitſan* prope nigrum Promontorium, portus in eodem littore vetuſtus & frequentatus, à peregrinantibus præſertim inter Galliam atque Angliam; nunc penitùs obſtruitur, atque exolevit. *Caleti* commoditatem utilitatemque non ſine ſummo ſumtu ac diligentiâ tuentur; quod ipſum nihilo minus in magno eſt ſuffocationis periculo. *Mardicum* (de quo nunc agimus) penitus periit. *Dunkirkæ* idem imminet fatum; quotidie enim magis magiſq; arenoſis cumulis affligitur, quibus fit curſus aquarum anguſtior. Ut mittam alios

——— [1] *quorum confinia Pontus*
Abſtulit, & mediâ tellurem reppulit undâ;

Neque eſt neceſſe repetere id quod ſuperiùs adnotavimus de uno ex Rheni oſtiis, per hujus venti tyrannidem atque

1 Ovid. 15. Metamorph.

atque violentiam obturato. Huc referri non incommode poteſt, quòd (ut ex Bodino [1] obſervavit Gryffiander) aquarum effluvia & inundationes utplurimum à Septentrionibus profectæ, ad Auſtrum deferuntur. Unde noſtrûm Cantuarienſium, totiuſque iſtius tractûs humilioris in quo ea civitas conſiſtit, vulgaris eſt ac recepta obſervatio, *Aquarum inundationes à Septentrionibus ad Auſtrum delatæ.*

(*Sic parvis componere magna ſolebam*)

nunquam nos aut rarò admodùm inundationibus vexari, niſi vento flante à Septentrionibus. Ille nimirùm ventus tumidum rèddit Oceanum, in quem fluvius *Stoure* verſus Septentriones effunditur; adeóque flumen propter defectum ſolitæ ſuæ iſto in loco exonerationis, retroagitur atque repellitur. Paucis igitur id quod ſentio, dicam. Venti hujus topici ſive Provincialis (*Cori* ſcilicet) furorem, cauſam eſſe unam arbitror, eámque præcipuam, horum ſimiliumque caſuum acerborum, quibus illæ oræ afflictæ fuerunt. *Caurus, cauſa inundationum in Hollandiâ.*

1 De Inſulis, Cap. 29. Num. 49.

fuerunt. Non quin alias secum aliquando conjunctas habuerit; cujusmodi sunt, primùm, perpetui maris æstus atque tumultus; in novilunio præcipuè ac plenilunio, cùm propter æstuarios fluctus altiùs intumescunt, exundant magis, & motûs ferè sunt quàm aliis temporibus turbulentioris. Deinde (quantum spectat ad partes hujus oræ Septentrioni paulò propiores) concursus, conflictationes, ac certamina æstuum Borealium atque Australium. His (inquam) similes, caussæ esse potuerunt; quas tamen arbitror solum (ut sic dixerim) *concomitantes* fuisse; dum interim altera illa, si non summa fuerit & principalis, æquales tamen vires virtutémque ad ea efficienda contulerit. Irati enim atque turbulenti fluctus hoc vento agitati, magno impetu littus invadunt; quasi in ea Virgilii imprecatione,

——— migret Neptunus in arva
Fluctibus, & spissa campos profundat arenâ,
Dicantur mea rura ferum mare, &c. ----

Verùm de his satis. Digressione à proposito

proposito longiore intermissa, ad Chiffletium revertamur; qui etsi satis sit certus nihil ad ea confirmanda desiderari quæ de suo Mardiccio tradidit (ea scilicet omnia Cæsaris *Portui Iccio* probe convenire ac congruere;) quò tamen Lectori uberius satisfiat, ei novum & à se nunc primùm inventum *Iccium Promontorium* ostendit. *Inter utrumque portum, vadoso isti mari imminebat* Promontorium Iccium, *Ptolemæo* Ἴκιον ἄκρον, *è conspectu Cantii, Albionis Promontorii. Id ipsum fuisse reor montem illum, quem, fortè quod vadis Itianis immineret, Vatenum nominarent. Guicciardinus multa antiquitatis monumenta inibi effodi annotavit; ibique olim fuisse creditur pharus ex adverso alterius in monte Dubrensi posita, cujus rudera admodum attenuata supersunt. Vatenum montem undequaque prisca æstuaria ambiebant, exindeque aurâ serenâ Britannia clare conspicitur.* Hæc ille. Inventum, & revera inventum; ita indignum limati judicii patrocinio, ut mirer ipsum amplexum fuisse; multò autem magis, aliorum fidei proposuisse: præsertim, postquam ei summo judicio

Iccium Promontorium Chiffletii.

dicio

dicio occurrit [1] Cluverius; ad quem brevitatis caufa lectorem remitto, ut de iftius opinionis improbabilitate, ne dicam abfurditate, convincatur. Neque aliam ei dare refponfionem conftitui, ne refutatione viderer nimium nugis ejufmodi tribuere.

Quamobrem autem hoc mihi mirum videretur? Cùm enim verifimile eft (id quod à Cluverio obfervatur) Ptolemæo *Itium Promontorium* à portu ita appellato fuum nomen defumfiffe, (ex quo concluditur eorum vicinitas:) Chiffletium oportuit, ut tota Differtatio omnibus numeris abfoluta videretur, néque *Mardicum* ullo (ut fic dicam) *effentiali*, aut figno requifito careret, quo minus vero *Portui Iccio* refponderet; eum (inquam) oportuit *Promontorii* nonnihil inveftigare, quod vicinitate faltem confictо fuo *Iccio* conveniret; etfi alioqui veri diffimile & abfurdum. Quis enim anteà unquam exiftimavit, *Iccium Promontorium* fitu fuiffe mediterraneum. *Adeo ubi fabulis femel carceres removeris, nulla invenitur*

[1] German. Antiquitat. Lib. 2. p. 123.

I Bertius

invenitur meta mentiendi. Id olim à Goropio dictum, cui gravior causa quàm mihi nunc est, evibrandi esse non potuit.

SECTIO VIII.

Gessoriacum & Iccium non sunt loca distincta.

FIni jam tandem appropinquamus; & cùm Chiffletium per singula suæ Dissertationis capita præter ultimum, sumus insecuti; nunc illius Conclusionem videamus. Summa igitur hujus Capitis, auctorisque in eo consilii, hæc est, Dividere (si poterit) & distinguere *Itium* sive *Iccium* à Gessoriaco; hæc (inquam) loca separare, ac duo esse demonstrare: propterea quòd operam suàm atq; oleum perdidit, si illa eadem sint; h. e. si *Gessoriacum* (hodie *Bononia* dictum) idem sit quod *Itium*, sive è contra *Itium* quod *Gessoriacum.* Ea ergo diversa esse ostensurus, contra Velseri Cluverii que judicium, his verbis Ptolemæum appellat; *Cæterum, quod Marcus Velserus & Philippus Cluverius affirmant* Portum Iccium *eundem fuisse cum* Gessoriaco, *qui posterioribus seculis dictus*

ctus ſit Bononia, *falſum eſt, ſi Ptolemæo fides; is enim licet* Icio Promontorio & Navali Geſſoriaco *eundem tribuat latitudinis gradum, ſcilicet* LIII. *& ſcrupulum eundem, ſcilicet* XXX. *tamen in longitudine valde differre oſtendit, quod uterque locus eidem quidem ſubſit longitudinis gradui* XXII. *ſed* Icium Promontorium *ſub indicati gradûs ſcrupulo* XV. Geſſoriacum *verò ſub ſcrupulo* XLV. *Unde plane neceſſum eſt, non fuiſſe eadem juxta veteris Aſtronomiæ calculum,* &c. Vanum ſanè & frigidum argumentum. Poſitâ enim eâ longitudinis differentiâ, quam Ptolemæus *Icio Promontorio* & *Navali Geſſoriaco* tribuit (in ſcrupulo nempe gradûs longitudinis, quo aliqua inter locos diſtantia efficitur; h. e. exponente Merulâ, quo *Promontorium* ſit ſitu magis Occidentale quàm *Geſſoriacum*, adeóque littori Britannico aliquanto propius,) hac, inquam, poſitâ differentiâ, nonne tamen *Portus Iccius* & *Geſſoriacum* eadem eſſe potuerunt? Præterea, annon hoc in loco errorem contigiſſe poſſibile eſt, ſive in ipſo prototypo, ſive etiam exemplari? Cùm enim

(ut

(ut [1] nonnulli adnotarunt) figuræ numerales [apud Ptolemæum] falsò sæpissime statuuntur; quam facile lapsu vel auctoris vel librarii, levis ille error in differentia longitudinis positus, utriusque oculos posset effugere? Longe certe facilius, quam collocatio *Iccii Promontorii* ante *Gessoriacum Navale*; error, neque immerito, ab ipso Chiffletio, Ptolemæo objectus. Quod si etiam concedatur, nihil hic esse in longitudine lapsum, locaque quoad illam tantum revera spatium distasse; quid inde auctoritatis elicit Chiffletius, ut quoad latitudinem tanto intervallo *Gessoriacum* atque *Itium* distinguat? hoc nempe statuit *Mardici*, illud *Boniniæ*; quæ loca leugis minimum decem separantur.

Mihi non erit necessarium hoc in loco observare, eum inter Itium & Gessoriacum *Oromansacos* constituisse, quo illa loca distraheret, sive etiam Gessoriacum excluderet è Morinis, *proprie* saltem (ut illud vocabulum leniit) *ita appellatis*. Id (inquam) necessarium *Oromansaci malè collocati inter Itium & Gessoriacum.*

E non

1 Bertius, Coment. part. 1. in fine.

1 Vide

non erit, cum [1] in principio hujus Tractatus rem eam animadverti, & (nisi me mea fallit opinio) confictam istam divisionem dilui prorsus & refutavi.

Rem igitur perpende, lector æque, deinde judica. Post tantam diligentiam à Chiffletio Capitibus superioribus adhibitam, ad hæc loca separanda, & ad persuadendum omnibus ea triginta amplius milliaria distare (nec enim minus spatium abest *Mardicum* à *Bononia*,) quàm invalide in hoc Capite ita esse ab eo probantur? Adeo *veri* magnæ sunt & invictæ vires, adeoque vani hominum conatus qui sua commenta veritati præferunt. Quapropter, Chiffletii veniâ, summâ tamen eruditorum, subtiliumque judiciorum reverentiâ, non verebor contra eum asseverare, *Portum Mardiccium non fuisse Cæsaris Portum Iccium.*

Hactenus partem tandem negantem prosecutus, Mardicum non esse *Portum Iccium* Cæsaris ostendi. Lectori etiam patientissimo tempus nunc esse

1 Vide Supra pag. 12.

esse videbitur, ut ea naturæ lenitate quam mihi præbuit in parte negativa (h. e. puro non ente) discutienda, abuti jam tandem desinam, & tædium istud leniam, partis positivæ sive affirmantis tractatione. Id ego esse æquum agnosco; adeoque ut de parte utraque Lectori plene satisfiat, summâ quam capit loci natura probationis perspicuitate, verum situm & positionem Cæsaris Portus *Iccii* investigare conabor. Quid autem hoc est (inquies) nisi actum agere? Præstitum illud antea à Cluverio, cujus opinione comprobata atque recepta, quid pluribus opus est? Vere quidem dictum. Cæterum, eorum gratia qui Cluverii opera ad manus non habeant, præsertim vero ne nostra hæc Dissertatio, imperfecta & (quod vulgo dicimus) dimidia solum ex parte absoluta videatur; tractare etiam constitui partem affirmantem sive positivam, eam (tanquam canis ad Nilum) breviter admodum perstricturus.

Primum igitur quæramus & indagemus, quos portus vel nos hodie habemus, vel patres olim habuerunt, in ora

Portus celebres in litore Morinorum.

ora maritima Morinorum positos. Istius populi provinciæ etsi totam Flandriam concedamus (quanquam ea à nonnullis intra fines Occidentalis Flandriæ concludatur) & ab Oriente, Scaldi; ab Occidente, Oceano terminemus; dato hoc (inquam) & sumto à Scaldi initio, portus hodierni sunt, 1. *Ostenda.* 2. *Novo-portus.* 3. *Dunkirka.* 4. *Mardicum.* 5 *Gravelinga.* 6. *Caletum.* 7. *Bononia.* Præter hos, alium etiam in eo tractu cognovit antiquitas, quem *Witsand* appellavit, prope *nigrum Promontorium.* Prætermitto sciens *Ambleteolum*, *Stapulas*, atque ejus generis alios, qui non vulgo portubus accensentur; sed fere sunt (sicut apud nos *Taneti-itinera*) æstuaria sive stationes, solis piscatoribus utiles; adeoque (si Cluverio eos repræsentanti credimus) nullo *Portuum* usui deserviunt. [1] *Hi* (inquit) *non tam portus erant commodi atque celebres, quam littora portuosa, ubi exigente necessitate naves statui poterant, quæ nunc etiam non nisi à piscatorum navigiis frequentantur.* Horum priorem *Amble-*

1 German. Antiquitat. Lib. 2. p. 129.

1 Lhuyd.

Ambleteolum dico, eam esse crepidinem existimo, quæ Petro, Ecclesiæ S. Augustini (ea est Cantuariæ) Abbati primo, fatalis exstitit. De illo legimus, legatum in Galliam missum, *in sinu* (verba auctoris habes) *qui vocantur Ampleat*, demersum fuisse. De qua re, uti etiam de illius sepultura apud Bononiam, plura, cui libet, inveniet in Capite XXXII, Libri I. Bedæ Historiæ Ecclesiasticæ. Verum hæc obiter.

Inter portus autem superius positos, quo verum possimus investigare, & à supposititio quovis discernere, primum indicium ex verbis Cæsaris petitum, hoc est; Exquirere quis sit in eo litore, & proximus, atque etiam trajectui in Britanniam commodissimus. Secundum hoc statuamus; portum ejusmodi eligere, qui classem Cæsarianam propter magnitudinem caperet, & cujus vetustas ac origo non sint Cæsaris temporibus inferiora. Quærimus igitur portum proximum, commodissimum, antiquissimum; eum (inquam, in quo omnes hæ conditiones concurrunt. Pyxis hæc est, cujus *Portus Iccii signa.*

unius ductu ad portum optatum speremus pervenire; adeoque experiamur quis sit ille ex portubus dictis, ad quem hæc signa potiori, quam ad reliquos, jure pertineat.

Ostenda non est Portus Iccius.

Primum itaque, *Ostenda* esse non potest. Etsi enim vetustatis esset idoneæ, tamen (quemadmodum [1] qui *Caleto* asseruit, ob eam causam *Sclusæ* denegavit, quod hæc Caleto longius à Britannia abesset,) *Ostenda* multo longius est remota, quam ut alia indicia Portus Cæsariani (*proximus* & *commodissimus*) ad eam pertineant.

Novo-portus non est portus Iccius.

Neque secundo *Novo-portus*, tum propter nimiam illius distantiam, tum ratione antiquitatis, cujus defectum vel nomen ipsum ei exprobrare videtur; si modo primam suam syllabam à portu, non autem ([2] ut quidam contendit) ab oppido mutuatus fuerit.

Dunkerka, aut Gravelinga non est Portus Iccius.

Quod ad tertium quintumque (*Dunkerkam* nempe & *Gravelingam*) spectat, si non ii quoque nimio intervallo [à Britannia] distinguuntur; norunt tamen

1 Lhuyd. Fragment. Fol. 12. b. 2 Vide Guicciardin. in *Flandria.*

1 Hæc

men omnes illis ad hanc rem vetustatem deesse, ut quibus originem dederit vicini portus *Mardici* interitus. Testes mihi sint tum Meyerus tum Gramayus, quorum uterque in eum finem à Chiffletio citatur. Verum tamen nec *Mardicum* esse [Portum Iccium] sperare audeo Lectorem facile concessurum, postquam ea quæ superius contra Chiffletium urgentur, animadverterit.

Caletum non est portus Iccius.

Caletum (fateor) si solam distantiam spectes, Cæsaris descriptioni satis apte respondere videtur; modo libros vulgares sequamur, qui XXX tantum milliaria spatio transitus assignant: nimis autem multo est recens, quippe qui parum ultra quadringentos abhinc annos primum portus evaserit. [1] Sub id quidem tempus, anno scilicet 1234. Monachi Ecclesiæ Christi Cantuariensis (quòd in portibus Gallici littoris nonnihil haberent negotii, & propter transportationem centum doliorum vini, quæ iis, largitione

1 Hæc ex Libro MS. Ecclesiæ Cant. de Privilegiis, desumpsit Somnerus, ut in sui Autographi margine annotavit.

1 Vide

tione Ludovici VII. Galliarum Regis, à Cancellario de *Poiſſy*, quod oppidum eſt prope Pariſios, ſingulis annis perſolvenda fuerunt; [1] quam quidem rem alio in loco tractavi:) Monachi, inquam, Cantuarienſes à Matildi, eo tempore Comitiſſa Bononienſi, iiſque Chartam *Relaxationis* in eam ſententiam concedente, immunitatem impetrarunt ab omnibus vectigalibus, quæ à peregrinantibus exigi ſolebant apud Witſandum, Bononiam, Niewenum, & *Caletum*. [2] Quam quidem Caleti mentionem, omnium quæ exſtant antiquiſſimum eſſe exiſtimo; ſi eam excipias quam anno 1215. Matthæus Pariſienſis; aliamque ea vetuſtiorem, quam fecit Rogerus Hovdenus, circa annum 1180. Utut autem ſe res illa habeat, hoc unum certo ſcio, Camdenum, Cluverium, & Chiffletium aſſentiri *Hoſpitalio* (erudito illi Galliarum nuper Cancellario) affirmanti, Caletum non eſſe oppidum vetuſtum; ſed villam fuiſſe minuſculam, quales Galli

1 Vide Antiquitates Cant. p. 179. 2 Eruditiſſimus tamen Comes *du Gange* in ſuo de *Portu Itio* Tractatu, innuit ſe alibi demonſtraſſe, *Caletum* eſſe multo vetuſtius.

1 Illius

Galli *Burgados* nominant, donec eam Philippus, Comes Bononienſis, non multos ante annos quam ab Anglis expugnaretur, muro circundediſſet. Neque quidem ullibi legi, quenquam ante ea tempora in Britanniam trajecturum, ibi navem conſcendiſſe. Quæ certe oſtendunt, Caletum, cujus ætati tantus annorum numerus deeſt, portum *Itium* eſſe non poſſe. Nec ſane portus ille (quantum de ſtatu ejus præterito futuroque ex præſenti poſſumus colligere) commodus admodum eſt; propterea quod eſt ſuffocationi vehementer obnoxius. *Satis conſtat* (inquit Cluverius) *ſuperioribus annis adeo incommodum fuiſſe hunc portum, uti manu arteque commodiorem efficere incolæ opus habuerint, mole producta è ſabulo tam fluido, quod venti pariter undæque in portum provehunt, uti nihil incolis certius videatur, quam paucis abhinc annis omnem obſtructum iri portum.*

Witſand (ſive, ut hodie ſcribitur ac vocatur, *Vitſan*) eſſe fateor antiquum, & quantum ad diſtantiam ſive vicinitatem ejus, nulli objectioni obnoxium. *Witſand non eſt portus Iccius.*

xium. De illius antiquitate; aperte constat ex nostris Annalibus, ante [1] annos amplius quingentos, portum fuisse usitatum, à nobis ad Galliam, sive inde ad nos transeuntibus. Diversis enim in locis ab [2] *Edmero* aliisque memoratur. Ad hæc, legimus, Ludovicum juniorem, Galliarum Regem, cum Thomam Cantuariensem religiosa peregrinatione inviseret, à sancto illo demisissime precatum, ne quisquam inter *Vitsan* & *Dubrim* naufragio periret; *quasi* (quod ab eo quem laudo [3] scriptore adnotatur) *hinc inde eo tempore fuerit commodissimus trajectus*, &c. De distantia vero; si vicinitatem spectes, ea omnibus præfertur: brevissimus quippe trajectus è Gallia in Angliam, inter finitimum istud Promontorium *Blacknefs* appellatum, & Promontorium in Anglia, *Southforeland* aliter dictum, prope S. Margaretæ fanum juxta Dubrim, esse depre-

1 Illius mentionem sub nomine etiam Portûs protraxit Cl. *du Fresne* ad An. Dom. 569. quod & ex indubitatis scriptoribus, confirmavit. 2 Historia Novorum Lib. 2. p. 41. & Lib. 3. p. 70. 3 Camdeni Britannia, in *Cantio*.

1 Clu-

deprehenditur. [1] Nec enim XXII. amplius millia passuum Anglicanorum separantur. Esse igitur vicinissimum fateor; atque inde quidem causa illius cadit: est enim vicinior quam ut commodus esse possit; [2] brevitas trajectus periculosum reddit. *Navibus trajectus hinc inde nullus datur, importuoso littore utrobique*, inquit Cluverius, suam de eo opinionem exponens. In quem etiam portum Chiffletius illud poetæ dictum aptissime transtulit,

Vixque manet portu tuta carina suo.

Ut autem eam ob causam est nimis vicinus, ita vicinior est, quam ut congruere possit cum numero milliarium, quæ spatio inter *Itium* suum Insulamque nostram Cæsar assignavit. Nec enim ea pauciora sunt quam XXX. nonnulla etiam exemplaria, quæ & optima esse dicuntur, XL. legunt.

Quod

1 Cluver. German. Antiquit. Lib. 2. p. 128. 2 Hoc trajectûs discrimen ob oculos habuisse videtur Ludovicus, cum à S. Thoma flagitavit, *ne quisquam inter Vitsan & Dubrim naufragio periret*, inquit Somnerus in sui Autographi margine.

1 German.

Geſſoriacum eſt portus Itius.

Quod ſi horum nullus eſt *Portus Itius*, ſique *Bononia* ſola ſit reliqua, inde ſequetur portum eum eſſe *Bononiam.* Equidem ei omnes conditiones ſuperius poſitæ optime reſpondent. Eſt enim & antiquiſſimus, & quanquam non Britanniæ proximus, neque hodie fortaſſe omnium capaciſſimus; certe eorum qui ſunt paulo vetuſtiores, eſt & propinquiſſimus, & ampliſſimus, & commodiſſimus omnium qui in eo litore reperiuntur. Poſſent ad hæc confirmanda adjici & alia κειμήλια, *Via militaris*, *pharus*, & ejuſmodi; verum brevitatis cauſa, Lectorem uberioris diſquiſitionis cupidum ad opera exactiora eruditi illius, acuti, & laborioſi Cluverii rejiciendum exiſtimo; in quibus proculdubio illud inveniet, quo ſibi ſatisfiat.

Tandem igitur (quippe
Conveniunt cymbæ vela minora meæ,)

Marlianus, Meyerus, Viginerius, eorumque ſequaces, portum hunc *Caléti* ſtatuant; alii cum Ortelio & Camdeno, *Vitſandi*; claſſis tertia cum Merula,

la, *Porteti*; quarta, *Stapulis*, quinta ad fanum S. *Audomari*; quod ad me attinet, ego non diutius, quasi *ea opinionum varietate territus*, cum Ponto Heutero de *Portus Iccii* positione hæsitabo; sed cum Velsero, Cluverio, Bertioque, *Bononiæ* colloco. Hic ergo, plene firmiterque persuasus, me in ipsum *Portum Itium* à Cæsare memoratum pervenisse, anchoras jaciam, navimque subducam; parum veritus asseverare, *Portum Bononiensem esse Julii Cæsaris Portum Itium.*

Exspectabunt fortasse nonnulli progressum paulo ulteriorem de Etymologia vocabuli *Iccium*: cum vero (quod de *Gessoriaco* observavit Cluverius) vox est sive nomen peregrinum ac barbarum, illius tractationem spero me posse deditâ operâ, absque ulla Lectoris offensione, declinare. Quapropter, eam in hac re regulam sequar, quam video eundem Cluverium de vocabulis abstrusis generatim tradidisse: [1] *Ego sane* (inquit) *ignorare origines ejusmodi vocabulorum multo*

[1] German. Antiquitat. Lib. 2. p. 10.

1 Ei

multo malo, quam ridicule in eorum enodatione ineptire, ac turpiter errare. Aut etiam meipſum verbis Poetæ excuſabo,

> [1] *Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto.*

1 Virgil. 2. Georgic.

COROLLARIUM.

Portum Iccium eſſe Boloniæ, probatur ex Pictavienſi & Scriptore Vitæ Emmæ.

QUO appareat luculentius, Boloniam eſſe Cæſaris *Portum Iccium*, viſum eſt mihi Corollarii loco amplum ejus rei teſtimonium adjicere; quod quidem aliquot poſt annos quam præcedens Diſſertatio abſolveretur, mihi occurrebat. Petitum id eſt è Gulielmi Pictavienſis libro, in quo ſcripſit vitam & res geſtas Domini ſui Conqueſtoris Normanici; conferendum autem cum loco illi παραλλήλῳ in ſcriptore vitæ Emmæ Reginæ, uxoris Regis Æthelredi, matris Edwardi & Alfredi. Horum ſcriptorum prior in initio ſtatim ſuæ Hiſto-

Hiſtoriæ, De Alfredo hæc habet; *Non multo poſt deinde interſticio temporis, Doroberniam venit Aluredus, tranſvectus ex* portu Iccio, *accuratius quam frater antea adverſus vim præparatus.* Ex quibus verbis perſpicuum eſt, Aluredum in Angliam navigaturum apud *Portum Iccium* conſcendiſſe. [1] Hic autem *Bononiam* intelligi, pluſquam probabile efficiunt quæ de eadem materia ab altero illo ſcriptore relicta invenimus: *Statuto igitur die Alfridus minor natu, laudante fratre, elegit ſibi commilitones, & accipiens iter, Flandriæ venit in fines: quo paululum cum Marchione Baldwino moratus, & ab eo rogatus ut aliquam partem ſuæ militiæ ſecum duceret propter inſidias hoſtium; ſed tantum Bononienſium paucos aſſumſit, & aſcenſis puppibus mare tranſretavit.* Hæc duo loca comparata, ut ſe viciſſim illuſtrant, ita habita (inter alias circumſtantias) temporis quo ſcribebantur, ratione, quingentos ſcilicet abhinc annos, adeo proprio

1 Ei teſtimonio alterum quod expreſſum magis & diſertum eſt, oppoſuit Cl. *du Freſne*, qui obſervavit ex Gulielmo Gemeticenſi Aluredum e *Witſando* ſolviſſe, non autem *Bononiâ*.

proprio atque gravi argumento controversiam propositam patefaciunt; ut quæcunque mea olim fuerit de persuasione aliorum sententia, non diutius dubitavero, quin nunc æquo Lectori tam cumulate satis sit factum, ut meam opinionem amplectatur.

FINIS.

Cl. Viri

CAROLI du FRESNE

DISSERTATIO

DE

Portu Iccio,

Ex ejus Commentariis in Vitam S. LUDOVICI desumpta, & Latine versa.

CAROLI du FRESNE
DE
Portu Iccio
DISSERTATIO.

WISSAN est oppidum tenue Comitatus Bononiensis, in littore maris inter Bononiam Caletumque positum. Continet viginti quatuor circiter familias, præter tria aut quatuor alia, quæ ad illud pertinent, ædificia. Nihil habet sive portarum, sive fossarum, sive munimentorum: neqe ullæ veterum murorum quibus cingeretur antiquitus, reliquiæ supersunt. Capellam habet ad finem oppidi, qua Bononiam spectat, constitutam; verum Ecclesia Parochialis est in vico de *Sombres*, qui ab eo loco passus ducentos quasi aut trecentos abest. Inter eam Ecclesiam

oppidumque, [1] Castelli tumulus conspicitur, qui, figura ovali, quadraginta plus minus perticas in longitudinem porrigitur. In oppido, cernuntur vestigia quædam ædificii veteris, in quo (ut ferunt) reponi solitæ sunt lanæ, quæ ex Anglia transportabantur: Aliorum etiam indicia videntur; quæ manifestum faciunt, oppidum istud amplius olim fuisse. Quid quod [2] Froissartus *magni oppidi* nomine appellavit; nostræque Historiæ satis luculente ostendunt, locum fuisse portu insignem; utpote ex quo fere solverunt in Angliam trajecturi, (id quod in sequentibus me demonstraturum spero,) etsi nulla hodie illius indicia videamus. Liber Censualis Bononiæ sub *oppidi* nomine meminit, & nunc etiam *Prætorem Consules*que jactat, ad quos rerum civilis administratio, cognitioque criminum sive in ipso oppido sive etiam in vicinia admissorum, pertinet: iidem *Xenodochio* quoque præficiuntur. Comes Bononiensis, ad cujus ditionem spectavit,

1 *Mote du Châtel*, apud du Fresne. 2 Vol. 1. c. 132.

ctavit, ibi Prætorem constituit: postquam autem ille Comitatus in *Coronæ* potestatem devenit, in eo institutus est *Balisatus Regalis*; quo munere fungitur Prætor Bononiensis, & eo singulis septimanis ad jus dicendum proficiscitur. Oppidum perfluit rivus tenuior, qui fontes suos aperit prope Ecclesiam Sombrensem.

[1] Gulielmus Camdenus in sua descriptione Angliæ, primus omnium affirmavit, locum hunc *Itium* esse *portum* cujus meminit Cæsar. Postquam enim eorum opinionem refutavit, qui Caleti statuendum opinantur, hæc adjicit: *Itium igitur alibi quærendum existimo, ad* Witsan *scilicet inferius prope Blackness, quod nos* Withsan *vocamus, verbo ab Itio non abludente. Huc enim omnes ex hac Insula transmisisse, ex historiis nostris observamus.* Illam autem conjecturam esse omnium quotquot scriptores prodiderunt verisimillimam, tam firmis rationibus distinctaque auctoritate demonstrare conabor, ut nullus in posterum locus du-

Camdenus primum Witsandi Iccium collocavit.

 bitationi

1 In *Cantio*.

1 L. 5.

bitationi ſuperſit. Antea vero quam ipſam probationem aggrediamur, fundamenti vice neceſſarium erit ea quæ de hoc Portu à Cæſare relinquuntur, paucis perſtringere; deinde varias Auctorum opiniones de hujus ſitu enumerare, & ſtabilita Camdeni meaque ſententia, alias breviter oppugnare: neque enim me longa diſputatione implicare conſtitui, in hac re præſertim, quæ tot viros eruditos exercuit.

Portus à Cæſare memorati in littore Gallico.

[1] Inter Portus, trajectui è Gallia in Magnam Britanniam commodiſſimos maximeque ordinarios, tres à Cæſare recenſentur; quos ille in Morinis conſtituit. Unius vero tantum nomen prodidit; ejus nimirum quem ad legiones tranſportandas elegit, propterea quod eo in loco maria maxime eſſent anguſta, adeoque trajectus ex Gallia in Angliam breviſſimus: *Omnes ad Portum* Itium *convenire jubet, ex quo Portu in Britanniam trajectum commodiſſimum eſſe cognoverat, circiter millium paſſuum triginta à continenti.* Et Libro quidem præcedente, portum eum verbis

1 L. 5. de Bello Gallico.

1 Lib.

bis diſertis in partibus Morinorum collocavit: *Ipſe cum omnibus copiis in Morinos proficiſcitur, quod inde erat breviſſimus in Britanniam trajectus.* Adeo ut in loco quo ſitus eſt *Itius Portus*, tranſitus in Angliam breviſſimus fuerit. Præter hunc portum, duorum etiam aliorum in iiſdem partibus meminit, *inferioris* alterius, alterius *ſuperioris*. [1] Strabo de Portu Itio his quidem verbis loquitur; παρὰ τοῖς Μορινοῖς ἐστὶ καὶ τὸ Ἴτιον, ᾧ ἐχρήσατο ναυστάθμῳ Καῖσαρ ὁ θεὸς, διαίρων εἰς νῆσον. Omnes ſcriptores, quotquot ſive Cæſarem obſervationibus, ſive Galliam ſua Geographia illuſtrarunt, ſeſe in hujus loci ſitu inveſtigando multum exercuerunt: ex quo ſcilicet duorum aliorum qui in ejus vicinia collocantur, cognitio dependet. Eorum autem opiniones ita variæ eſſe deprehenduntur, ut judices etiam æquiſſimi multum dubitarint quam illarum præ cæteris amplecterentur. Neque ego illos refutatione dignabor, qui *Sluyſæ*, *Brugis*, aut *Porteti* eſſe contenderunt; propterea

Opiniones de Portu Iccio.

rea

1 Lib. 6.

1 Adverſ.

rea quod eæ opiniones parum admodum probabiles videntur. Illa vero quam ſuis Adverſariis Poematibuſque inſeruit [1] Turnebus, quam etiam comprobavit [2] Ortelius, quam denique nuper ſtabilivit, & ſua auctoritate confirmavit; explicuitque [3] P. Malbrancq, paucos admodum patronos reperiet, ſi modo altius expendatur. Ii homines eruditi S. *Audomari* oppidum *Portum Itium* fuiſſe exiſtimarunt, partim perſuaſi nomine ejus *Sithiu*, (quo illud Hiſtoriæ ac monumenta ante monaſterium ibi Sancto dicatum, appellarunt;) partim etiam quod in locis finitimis anchoræ, mali, naviumque fragmenta in terrâ recondita, reperiri dicuntur: id quod etiam confirmant à loci ſitu, qui æſtuarii ſpeciem repræſentat; adeo ut iis veriſimile videatur, totum eum tractum mari olim obrutum fuiſſe, illudque ibi ſinum capacem efformaſſe. Unde con-

1 Adverſ. l. 8. c. 21. in Poem. 2 Ortel. in Theſ. Geograph. 3 Lib. 1. & Chifflet. Cap. VII. Sed Ortelius, quantum ex Tabulis ſuis exiſtimare licet, ei opinioni poſtea renunciavit, & *Itium* ad Witſandum tranſtulit. Hanc opinionem de Audomaropoli fuſius refutavit Cl. Somnerus in ſua iſſertatione de Portu *Iccio*. Sect. 7.

1 Turneb.

concludunt, nomen *Sithiu* ei inditum quasi *Sinus Itius*; portu, sive potius portus vestibulo versus *Sangate* directo. His addunt, Gessoriacum esse idem quod *Soriete*; illud autem hac ex parte non longe ab Audomaro ponitur.

[1] *Terreus hic olim campus dum præpete cursu*
Iccius adversæ transmittit carbasa terræ
Portus, & ad reduces exporrigit ora faselos:
Dumque sinu Gessoriacum penetrare reducto
Longius, immissum penitus salis alluit æquor:
Nunc cava cæruleo quâ gurgite sæpe tenebat
Pinus iter, sulcos infindit durus arator,
Exercetque solum; glaucis regnataque Divis
Possidet arva Ceres, campi quâque ante natabant,
Turritâ Audomarum muri cinxere coronâ.

Opus

1 Turneb. Adversar.

1 German.

Opus vero tantummodo est ut oculos conjiciamus in Tabulam eam quam P. Mailbrancq delineavit; unde statim perspiciemus ejus conjecturæ improbabilitatem; quæ alias etiam à [1] Cluverio refutatur. Marlianus, Meyerus, Præses de *Thou*, Vigenerius, Bertius, alii, in ea fuerunt sententia, *Caletum* esse *Portum Itium*: simul propter ejus commoditatem, simul etiam quod hodie in Angliam navigaturi, ibi frequentissime conscendunt. Ratio autem propter quam ea opinio Camdeno displicet, hæc est; quoniam *Caleti* mentionem nusquam invenimus ante tempora Philippi Gallici Comitis Bononiensis, qui primus illud munire incœpit. Res tamen certissima est, (id quod alibi etiam à me demonstratur) portum ante illa tempora celebrem fuisse. Chiffletius inauditam conjecturam protulit (eruditione magis quam argumentis stabilitam,) asseruitque *Mardicum* prope Dunkerkam esse *Portum Iccium*: [2] quasi locus ille nomen suum non deduceret ex duobus voca-

1 Germ. Antiq. l. 2. Cap. 28. 2 Bert. de Aggeribus, c. 13.

1 De

vocabulis Teutonicis, seu Belgicis *Mar diik*, h. e. agger maris. [1] Maris enim illis in locis vehementes inundationes, ripas firmissimas incolis necessarias fecerunt; quæ etiam in oris finitimis fere conspiciuntur.

Communiori autem conjecturâ de situ hujusce portus, (quam etiam admiserunt Cluverius, Josephus Scaliger, Nicolaus Berger, P. Boucheer, M. Sanson, aliique complures) esse Bononiæ statuitur. Rationes scriptorum præcipuæ è [2] Plinio petuntur, [3] Suetonio etiam, [4] Floro, [5] Mela, Olympiodoro, reliquisque quotquot in toto tractu Morinorum non alium aliquem Portum, transitu saltem è Gallia in Britanniam paulo celebriorem, præter *Gessoriacum* agnoscunt: hoc autem Tabulæ Peutingerianæ esse oppidum *Bononiam* diserte asserunt. Secundo, argumentum sumunt à viis militaribus sive Romanis, ad illud oppidum finitis terminatisque; ultra quod, [1] qui

1 De harum inundationum ratione caussisque, vide quæ sub finem Sectionis VII. de Portu *Iccio*, dixit Cl. Somnerus.
2 Plin. Lib. 4. c. 16. 3 Sueton. in Claud. 4 Flor. l. 1. c. 11.
5 Mela. l. 3. c. 2.

1 Anto-

[1] qui eas curiosius delinearunt, non alium invenere locum, unde trajectus è Gallia in Angliam ordinarius esset. M. Sanson argumentis superius traditis & aliud addidit, à vento qui Cæsarem transvexit, quóque naves impeditæ sunt quo minus ad terram pervenire possent, desumptum. Quam autem fundamento debili ea innitatur opinio, quam etiam facile destruatur, attende. Etsi enim ultro agnosceremus, Gessoriacum adeoque Bononiam, portum fuisse præcipuum maximeque celebrem in toto Morinorum littore, non tamen inde sequetur nullum extitisse alium è quo in magnam Britanniam solverunt. Imo Cæsar, quo in loco Itii meminit, aperte contrarium indicavit, cum ibi [2] *superioris* alterius, alterius *inferioris* mentionem fecerit: inde enim concluditur, tres ad minimum fuisse. Cum autem de iis portubus loquitur tanquam littori Anglicano maxime vicinis; necessario

1 Antoninus. Tabulæ Peuting. 2 Portus *superiorem* & *inferiorem*, quorum meminit Cæsar, existimat Cluverius fuisse solum æstuaria sive navium stationes quasdam.

1 Portus

rio intelligendus est de illis, qui regni istius Promontorio directe opponuntur (hoc vero Geographi Cantium, Angli the Nesse appellant) [1] & littori quod *Rhutupina littora* Poetæ nominarunt, in vicinia de *Richburrow*, quod in Comitatu Cantiano constituitur. Reliquum igitur est, ut trium Portuum Cæsarianorum positiones à Caleto usque ad Bononiam quæramus: spatium enim illud unicum est, quo mare maxime coarctatur, quóque littora utriusque regni arctissime conjunguntur. Cum vero è tribus istis in littore Morinorum positis *Portus Itius* medium locum obtinuit, non alibi quam *Witsandi* collocari posse videtur: tum quod trajectus maris ibi proculdubio est brevissimus, tum vero quod ex duobus Portubus ab utraque Itii parte, verisimile est alterum esse *Bononiam*; alterum, *Caletum*. Quanquam

1 Portus Rhutupinus Cæsaris temporibus non videtur multum floruisse; nam ad Dubrim omnes e Gallia naves appulsas fuisse, affirmare videtur Cæsar his verbis; *Insula natura triquetra; cujus unum latus est contra Galliam. Hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere omnes è Gallia naves appelluntur*, &c.

1 Berger.

quam enim ab ipſis Cæſaris temporibus, *Geſſoriacum* portus fuerit duobus reliquis & amplior & inſignior; inde vix ſequetur, Cæſarem (eo relicto) non potuiſſe, aut etiam debuiſſe, ad alterum, ubi breviſſimus eſſet trajectus, proficiſci; quò tum celerius, tum minori cum diſcrimine, omnes ſuas copias in magnam Britanniam tranſportaret. Hoc illud ipſum eſt (ut in ſequentibus patebit) quod Gallis noſtris in uſu fuit, ut poſthabito portu Bononienſi, quoties in Angliam navigaturi eſſent, apud *Wiſſan* conſcenderent. Quod etiam de Caleto dicendum eſt, etſi tranſitus ex eo loco ſit longe brevior quàm verſus Bononiam.

Secunda ratio, quam ad *Itium portum* Bononiæ ſtabiliendum afferunt, à viis Romanorum deſumitur, neque firmiori fundamento adſtruitur. Lubens equidem confiteor, vias militares ab Antonino, Tabuliſque Peutingerianis repræſentatas, ultra Bononiam non extendi, ſed ibi plane terminari. Neque tamen inde colligere poſſumus, non alium fuiſſe in Morinorum

norum partibus locum, qui *Itii* nomine appellaretur. Veriſſimum quidem eſt, vias hujuſmodi ad commoditatem itinerum & hoſpitii exercitus Romanorum fuiſſe conſtructas. (Quod cum eruditus Bergerus ita luculente demonſtravit, ſupervacaneum erit illius veritatem aliorum auctoritate confirmare.) Vere etiam dici poteſt, rem eſſe parum probabilem, Cæſarem, inſtituta in Morinos, unde in Britanniam trajiceret, expeditione, ſuos per aliam ſemitam, quam quæ fuit exercitibus ordinaria, deducturum. Interea tamen certiſſimum eſt, quo tempore Cæſar in Angliam trajecit, nullas Romanorum vias fuiſſe in Gallia conſtructas; Belgicâ præſertim, quæ modo jam ſubjugabatur. [1] Ad hæc, ſemitas eas (quas vulgus *Strata de Brunehaut*, ſive *vias ſtratas* appellant) nemo ante Auguſtum, ſucceſſorem Cæſaris, ejuſque generum Agrippam, in Belgica ſive etiam in reliqua Galliarum parte moliebatur. Sed neque verum eſt, vias Romanorum Bononiæ finiiſſe,

Viæ tempore Cæſaris nullæ in Belgio conſtructæ.

1 Berger. l. 1. c. 28, 29.

1 Malbranc.

isse, cum à Bononia ad *Wissandum* deducebantur; quæ ad hoc etiam tempus integræ remanent, vulgo *Via stratæ sive strata de Brunehaut* vocitatæ. Id quod à [1] P. *Malbrancq* confirmatur, ut in Tabula sua Morinorum, ita etiam ubi vias Romanorum in illis partibus inventas describit. Ex quibus quidem colligi potest, quòd si Itinerarii auctores vias ultra Bononiæ oppidum non deduxerunt, hoc ab iis idcirco factum, quoniam portum eum capacissimum, locumque hospitiis accommodatissimum existimarint: hoc enim est in quod Romani præcipue incubuere; eo certe tempore non tam solliciti de Viarum *compendiis*, quam de commoditate hospitii copiarum; quod Bergerus abunde probavit. Quantum ad argumentum istud à *Ventis* deductum; cum directum illud littus iisdem omnino exponitur, nihil mea opinione inde magnopere concludi potest; etsi [2] P. *Malbrancq* ad illos recurrit, ut suam opinionem de istius

1 Malbranc. Tom. p. 594. 2 Lib. 1. c. 9.

1. Eruditis-

iſtius portus poſitione confirmat, quem verſus *Sangate* conſtituit.

Quod autem, meo judicio, plurimum confert ad demonſtrandum, *Bononiæ* non eſſe Portum Itium, hoc eſt, quia parum veriſimile videtur, oppidum iſtud tria ſimul nomina obtinuiſſe: certum enim eſt & *Geſſoriacum* & *Bononiam* fuiſſe nominatum. [1] Scio equidem, nec eſt improbabile, primum illud eſſe *Pagi* nomen ſive regionis in qua conſtituebatur: parum tamen verebor univerſim aſſeverare, raro admodum in reliquiis antiquæ Geographiæ reperiri, eundem locum duo ſimul nomina obtinuiſſe; præter illud populi ſive regionis, quod ei decurſu temporis adcrevit. Quod ut exemplis pateat, *Paris* (appellata etiam *Lutetia*) Pariſiorum; *Amiens* (vocata *Samarobriga* ſeu *Samarobriva*) Ambianorum, nomen retinet. Idem de aliis dicendum, quæ ſunt nomina populorum, regionumque, in quibus poſita

Bononia non potuit tria ſimul nomina habere.

 ejuſmodi

1 Eruditiſſimus Cluverius (German. Antiquitat. de Portu. *Iccio*) contra Scaligerum probavit, *Geſſoriacum* nomen oppidi fuiſſe.

1. Com

ejusmodi oppida fuerunt. Dici nihilo minus potest; oppidum Bononiæ, ut *Gessoriacum* à populi vicini nomine, ita *Itium* & *Bononiam* peculiari ratione, fuisse appellatum; quod tamen parum probabilitatis ostentat. Quæ autem [1] Velserus ad hanc objectionem diluendam protulit, mihi nequaquam satisfaciunt.

Witsand esse Portum Itium probatur.

Refutata jam opinione maxime recepta de Portus *Itii* positione; reliquum est ut nostram, sive potius quidem Camdenianam, stabiliamus: is enim primus eam excitavit, quæ tamen leviter admodum ab illo confirmatur. Ad investiganda igitur loca quorum antiqui meminerunt, quorumque nomina sive diuturnitate extinguuntur, sive etiam ita multum immutantur, ut nulla fere vestigia minimum luminis suppeditent; ad tria præcipue argumenta recurri solet. Horum primum est *situs*; secundum, *distantiæ ab aliis locis finitimis, Itinerario ac Geographis memoratis*; tertium, *similitudo veterum nominum, novorumque* ac

1 Comment. ad Tab. Peutingerian.

1 Pontus

ac eorum quibus hucusque utimur. Hæc tria indicia nobis quasi Lydios lapides aut ſaltem fundamenta, ſumus facturi, quo felicius *Portum Itium* exquirere ac invenire poſſimus; in cujus quidem inveſtigatione tot Auctores ita vehementer deſudarunt, ut unus inter reliquos hæc ſcripta reliquerit: [1] *Fateor à veteribus autoribus perſpicue clareque doceri non poſſe, quo olim loco* Itius *aut* Iccius *fuerit portus: bene quidem quod ſub imperio ac ditione Morinorum, & inde breviſſimum in Britanniam trajectum fuiſſe.* Quanquam autem tam graves ſcriptores in hujus indagatione erraverint; mihi etiam hanc veniam indulgebo, abſque pertinaci tamen fiducia exitum illis feliciorem inveniendi. Libere interim meas conjecturas eorum judiciis permitto, qui ſibi literaturæ ac eruditionis nomen aſſumpſerint.

Ut igitur à ſitu ordiamur; Cæſar diſertis verbis certiores fecit, *Portum Itium* in loco quodam conſtitiſſe, ubi trajectus Oceani in Angliam eſſet com- *Indicia Portus Itii.*

G 2

1 Pontus Heuterus l. 2. de Vet. Belg. c. 18.

1 Com-

commodiſſimus: *Ex quo portu commodiſſimum in Britanniam trajectum eſſe cognoverat.* Quod autem ait fuiſſe *commodiſſimum*, intelligendus eſt quaſi *breviſſimum* dixiſſet; quod & alio in loco non obſcure indicavit: *Ipſe cum omnibus copiis in Morinos proficiſcitur, quod inde erat breviſſimus in Britanniam trajectus.* Unde quidem colligitur, Cæſarem eo tempore non tam portus magnitudinem attendiſſe, quam commoditatem ad trajectum, tranſitumque breviſſimum. Nautarum vero indicia indubitatum faciunt, trajectum maris à *Wiſan* in Angliam, directiorem eſſe & breviorem, unâ quidem leugâ, ſive etiam unâ ac dimidiâ quam à Caleto; quam à Bononia vero, duabus leugis, iiſque amplioribus. Trajectus à *Portu Itio* ſecundum Cæſarem, ſpatium habuit millium paſſuum triginta: *Circiter millium paſſuum triginta à continenti.* Geographus Arabicus tantum viginti quinq; agnoſcit. Strabo trecenta & viginti ſtadia ponit, quæ mille paſſuum quadraginta conficiunt. Verum cum diſtantiæ ex eo pendent loco, in quem Cæſar in Anglia

glia appulit (eum autem vulgo apud *Richburrow* aut *Sandwicum* ſtatuunt,) ex iis difficulter admodum fundamentum firmius elicitur. Neque etiam facilius eſt, de ſitu argumenta à Promontorio haurire, quod Ptolemæo Ἴκιον ſive Icium vocatur; quoniam quæ de eo reliquit, ſunt admodum incerta; etſi quidem illud poſitum in longitudine 22 Grad. quindecim minutorum, (Geſſoriaco quoque in 22 Grad. 45. minut. conſtituto,) cum poſitione Promontorii & Capæ de *Blacnez*, *Wiſſano* maxime propinqui, convenit. Hoc vero à *Wiſſan* non ultra leugæ dimidium, ſed à Bononia trium ſpatio abeſt. In mare dimidium leugæ grandioris porrigitur, & eſt terræ apex Magnæ Britanniæ multo maxime vicinus.

Wiſſan eſſe Portum Itium, ex nomine concluditur.

Nomen autem *Wiſſani* conjecturæ de Portu *Itio* ſive *Iccio* non minus favet. Codices enim MSS. Cæſaris diverſimode vocabulum repræſentant. Nonnùlli cum ſimplici (c) ſcribunt, *Icius*; duplici alii, *Iccius*; alii demum per (t) ſimplex, *Itius*. Lectionem primam probaſſe videtur Ptolemæus,

qui Promontorium Portui vicinum *Ἴκιον ἄκρον* appellat. Secunda auctoritatem recipit tum à nomine Præfectus Rhemorum, à [1] Cæſare memorati, quem *Iccium* ſimiliter vocavit; tum etiam ab ea appellatione populi magnæ Britanniæ, quos *Wiccios* Geographi nominarunt. Tertiam demum amplexus eſt [2] Strabo, qui eum Portum, *Ἴτιον* nuncupat. Ad veram igitur *ἐτυμολογίαν* & originem hujus appellationis inveniendam, animadvertendum eſt, quo demum nomine in Gallorum lingua vocaretur, cum jam Cæſar illam latinitate nondum donaſſet. Probabile quidem eſt, Cæſarem primam vocabuli ſyllabam (*wi*) expreſſiſſe per (*i*) ſimplicem, locumque ipſum *Wic* vel *Wics*, ſive etiam *Wis* & *Wits* fuiſſe appellatum; ea ſiquidem erat pronunciatio Linguæ Gallicæ familiaris & ordinaria, & hucuſque inter Alemannos Belgaſque conſervatur, qui inde ſuam originem derivant. Nec enim Cæſar ſyllabam (*wi*) Latine aliter potuit exprimere quam per (*i*) ſimplex,

1 Comment. de Bell. Gall. l. 2. c. 3. 2 Lib. 6.

ſimplex, propterea quod duplicis *v* pronunciatio, gutturis eſt magis quam Linguæ, & ſonum plane ȣ *ou* reddit; id quod Lingua Latina non ſatis commode enunciare poteſt. Iis præmiſſis, videamus proxime quam probabiliter terminationem vocabulum illud in Idiomate Gallico habuerit. Si in ea lingua locus appellatus fuerit (*Wic*,) non debuiſſet Cæſar in *Icius* ſive *Iccius*, ſed in *Icus* convertere; [1] quod quidem in nomine *Litavici*, alterius è Galliarum præfectis, ab eo factum conſpicimus. Eum ſæpius memorat: cujus nomen veriſimile eſt *Litawic* ſive *Luitwic* in lingua Gallorum fuiſſe; unde non dubitandum eſt quin nomen illud *Hludowic* profluxerit, quod crebro occurrit in hiſtoria ſecundæ Regum noſtrorum Genealogiæ. Unde Ludovicus *le Debonaire* in eo verſu per Buſæum conſcripto, ita nominatur:

> Hludwic *juſtus erat, quo Rex non juſtior alter.*

Quod

1 Cluver. in German. l. 1. c. 6. Pont. Heut. de Vet. Belg. p. 225. Joſ. Scaliger, Ep. 228. Buſæus in Not. ad Ep. 1. Hincm.

1 Kilian.

Quod etiam cernendum eſt in illius quæ ſuperſunt Numiſmatibus, quibus ejus nomen conſtanter *Hludowicus* ſcribitur. Heuterus ita vocabulum *Luitwich* interpretatus eſt, quaſi idem plane ſignificaret quod *Hludwic*, via popularis: [1] Kilianus, *populi refugium*, propterea quod vox ea *wic*, in Lingua Saxonica & Alemannica veteri, nunc quidem *munimentum*, nunc vero *domum*, aliquando etiam *ſinum* ſeu *portum* indicat. Quod ad pronunciationem τ *Wics* attinet, non memini equidem me eam unquam animadvertiſſe in veteribus Alemannorum nominibus, quæ ex noſtris Hiſtoriis petuntur; ſed ſæpius *Wits*, *Wiſs*, & *Wite*, quæ auctore [2] Pontano in Originibus Francicis, & [3] Somnero quoque, *prudentem* ſive *prudentiam* ſignificant. Quod ſi ille de quo loquimur Portus, apud Gallos *Wics*, *Wits*, ſive *Wiſs* nominabatur, nullo modo potuit Cæſar niſi per *Icius* vel *Itius* exprimere: nec enim vocabuli Gallici ultima litera *s*, commode niſi per eam terminationem,

1 Kilian. in Etymolog. 2 Orig. Franc. l. 6. 3 Gloſſ. Sax.

nem, enunciari potuit. Difficile admodum esse fateor quicquam certi ex eis Etymologiis concludere. Certe ego isti assentiri non possum, quam [1] nonnulli *Itio* portui tribuerunt, eum deducentes ab *Itando*, quod ibi fere, in Angliam *ituri*, navem conscenderent. Neque etiam [2] Heutero, qui Portum *Iccium* quasi *Ic-cie*, h. e. video, scilicet Insulam Britanniam, dictum contendit. Hujusmodi enim omnia minimam veri speciem præ se ferunt. Interea vero magnam affinitatem inter *Its* sive *Itius*, & *Witsan* deprehendimus; præsertim cum certissimum est, terminationem eam (*an*) communem esse pluribus Bononiensium nominibus, tam locorum quam familiarum. Observabimus nihilominus in sequentibus, quod Auctores ei suas Etymologias accommodare tentarunt.

Antiquitas portus Witsandi.

Ego interim arbitror, firmissimum argumentum, unde Portum *Itium* apud Wisan esse concludamus, inde deduci, quòd ex auctoritate plurium Auctorum gravissimorum apertum est,

1 Paulus Æmil. 2 Cap. 10. p. 48.

eſt, locum ſive portum de *Wiſſan*, eum ſingulis ætatibus fuiſſe, unde è Gallia ſive Francia in Angliam ſolverunt, & in quem ex Anglia in Galliam navigantes appulerunt. Sermo quem de ea materia, Pariſiis habui apud D. de *Heroual*, (*Computorum Auditorem*, qui mihi ſuam amicitiam dignatus eſt) cum D. Sanſon, homine harum rerum cognitione celeberrimo, quique omnium maxime Geographiæ arcana reſeravit; mihi promiſſa perſolvendi neceſſitatem impoſuit. Tunc enim ei pollicitus ſum, me ex antiquis & idoneis auctoribus ſexaginta plus locos prolaturum, qui eam propoſitionem confirmarent. Quam quidem ut aggrediar probationem, temporis & ſeculorum ordinem ſervabo, quibus ſingula ſcribebantur.

[1] Reperio igitur S. Wlganum, S. Columbani ſocium, circa An. 566. ex Anglia in Galliam trajicientem, *appuliſſe ad portum* Witſan *appellatum, qui videlicet locus ex* albentis ſabuli *interpretatione*,

1 Vita S. Vulgani, in Hiſtoria Abbatiæ de S. Ouen p. 457. Malbr. l. 2. c. 54.

1 Lam-

pretatione, tale sortitur vocabulum. Verba sunt ejus Auctoris qui illius Vitam scripsit; & quantum ad vocis etymologiam, cum iis conveniunt quæ de eadem materia reliquit [1] Lambertus d' Ardres: *Britannicum secus portum, qui ab albedine arenæ vulgari nomine appellatur* Witsand: Vocabulo ex *White*, quod idiomate Anglicano Belgicoque *album* significat, & *sand*, quod sabulum, composito. Et quidem quanquam Etymologiis non multum tribuo, adnotandum tamen existimavi, [2] Philippum de Breton, quo in loco de Bloetensibus loquitur (ii litora maris circa *Furnes* incolunt,) satis perspicue observasse, sabulum istius littoris ad *album* vergere:

Inde movens iterum classis legit æquoris undas
Quod Bloetinorum candentia *littora lambit,*
Quaque marescosos extendit Flandria campos.

Idem de *Wisan* his quidem verbis confirmavit

1 Lambert. Ardr. p. 3. 2 Lib. 9. Philipp. p. 206.

firmavit [1] Malbrancqus. *Ipsum montem arenosum, qui mire ab ipso pelago in altum exsurgit, non dixeris arenis, sed è cretaceis molibus compactum: tantus enim est candor, tantamque in duritiem abiit, ut solidiore illic non opus sit muro.* [2] Merula etiam dicit, quod in iis locis, *arena est ejus generis, quam urentem vocant.* [3] Palladius & [4] Vitruvius de eadem *albi sabuli* specie loquuntur.

[5] Edowinus à Rege Athelstano fratre suo in exilium missus, anno 933. ex Anglia in Galliam transiit, & ad *Wissan* appulit: *Angusto scilicet à Doveria in Withsand mari.*

Sub idem tempus, locus ille à Normannis destructus, restitutus est à Rege Ludovico *Transmaritano.* Ad hunc etiam portum referri debere videntur verba illa [6] Flodoardi, An. 938. *Ludouicus Rex maritima loca petens, castrum quoddam portumque supra mare, quem dicunt* Guisum, *restaurare nisus est.* Nec enim ea descriptio alteri

1 Lib. 2. c. 54. 2 Lib. 3. p. 469. 3 Lib. 1. c. 10. 4 Lib 2. c. 4. 5 Monast. Anglican. To. 1. p. 194, 195. Will. Malmesb. l. 2. Hist. Angl. c. 6. p. 53. Matt. Westmonast. An. 934. 6 Flodoard. in Chr.

1 Brom-

teri cuivis portui reſpondebit. Ad hæc, nomen ei ab hoc ſcriptore tributum, cum altero iſto *Guizant* affinitatem habet, quomodo Hariuſlus *Wiſan* appellavit: certum etiam eſt, nos Gallos Alemannorum (*W*) per (*Gu*) efferre; id quod videre eſt in vocibus *werre*, *wage*, aliiſque, quas nos *guerre*, *gage*, &c. pronunciamus.

[1] Rex Ethelredus, cum è ſuo regno per Swanum Regem Danorum pelleretur, conſcendit an. 1013. apud *Witſan*, ad Ricardum Normanniæ Ducem profecturus.

[2] Gulielmus Gemeticenſis aſſerit, Aluredum S. Edouardi Regis Angliæ fratrem, è Gallia in Angliam rediturum, *portum* Wiſanti *petiiſſe*, & *hac tranſfretantem Doroberniam veniſſe*.

[3] Gulielmus Pictavienſis, Archidiaconus de *Lizieux*, de reditu Aluredi loquens, diſertis verbis *Icii* nomen Portui iſti attribuit: *Dorobernıam venit Alueradus tranſvectus ex Portu* Icio. Locus plane ſingularis ad ſitum *Itii* portûs illuſtrandum.

[1] Euſtatius,

1 Brompton, p. 892. 2 Lib. 7. c. 9. Walſingham, p. 434. 3 Geſt. Guil. Reg. Angl. p. 178. 1 Will.

[1] Eustatius, Comes Bononiensis, invisendi ejusdem Edwardi causa, in Angliam trajecit, *transfretato mari de* Whitsand *in Dovoriam.*

[2] Gerouinus Abbas de S. *Requier*, sub An. Dom. 1069. postquam terras visere constituisset, quotquot in Anglia ad suum Monasterium pertinerent, *Ad maris ingressum properavit, quem nominant plebeiales* Guizant.

[3] Gulielmus Malmesburiensis adnotavit, Stephanum Comitem de *Mortain* & Bononia, Henrici Regis nepotem, *in Angliam per* Witsand *maturasse adventum.*

[4] S. Anselmus Archiepiscopus Cantuariensis, è regno ab eodem Rege ejectus, *Withsandum appulit.*

[5] Gulielmus Rufus, cum patrem in Normannia pene mortuum reliquisset, juxta illius præceptum in Angliam ad regnum illud occupandum transiit; *Qui mox ad portum,* qui Witsand *dicitur, pervenit, ubique jam patrem audivit obiisse.*

[1] Henri-

1 Will. Malmesb. Gest. Angl. p. 81. 2 Hariulf. l. 4. c. 22. 3 Lib. 1. Hist. Novellæ p. 178. 4 Gulielm. Malmsb. de gestis Pontif. p. 222. Eadmer. l. 2. vitæ S. Anselmi. c. 29. 5 Ord. Vit. l. 7. p. 659. Fra. de Gul. Conq. p. 32. 1 Lib.

[1] Henricus Huntingdonienſis refert, Gulielmum Rufum è Normannia redeuntem, conſcendiſſe *apud* Withſand, *unde appulit Doroberniam.*

[2] An. 1110. cum filiam ſuam Henrico Imperatori in uxorem dediſſet, *miſit eam à Dovere uſque ad* Witſand.

Eccleſiæ itidem de *Laon* Canonici, An. 1113. inde ſolverunt in Angliam cum ſcrinio de N. D. aliiſque iſtius Eccleſiæ reliquiis, ad colligendos nummos quibus reficeretur, cum igni incenſa fuiſſet; poſt martyrium Epiſcopi Gualdrici: [3] *Apud portum, qui vocatur* Wiſſant, *à nautis convocati, navem intravimus.*

[4] Henricus Rex Anglorum in eum è Dubri appulit An. 1155. *apud Douram mare intravit, & appulit* Wiſant.

[5] Geographus Arabicus, qui circa idem tempus vixit, illius mentionem fecit, tanquam portus ordinarii unde in Angliam ſolveretur, his quidem verbis: *Ab illa etiam* (Rotomago) *ad urbem*

1 Lib. 7. p. 373. Brompt. p. 991. 2 Sim. Dun. de Geſt. Angl. 3 Herm. l. 2. de mir. S. Mariæ Laud c. 4. 4 Rob. de Mont. Rad. de Diceto. 5 Alderiſ. 2. part. Clim. 6, p. 253.

1 Pag.

urbem Vadisant, *exiguam valde, mari adjacentem*, LXXX. *M.P. & ex hac urbe conscenduntur naves adeuntes Insulam Angliam, quam dividit à Continente fretum habens in longitudine* XXV. *M. P.* Unde manifestum est, quam ob causam [1] Lambertus d' Ardres, qui eodem seculo vixit, in loco modò memorato, eum *Portum Britannicum* appellavit.

[2] S. Thomas Archiepiscopus Cantuariensis, se ex Anglia subducens, ad *Wissan* venit; cumque ab exilio rediit, inde in Angliam solvit.

[3] Robertus etiam Comes Leicestriæ, ibi anno 1173. conscendit.

[4] Henricus II. Angliæ Rex, anno sequenti inde suas copias in Angliam transmisit; & anno 1179. *navem ascendens apud* Witsand, *in Angliam rediit.*

[5] Eodem anno, Philippus Comes Flandrensis ex eo portu solvit, ad S. Thomæ sepulchrum peregrinatione profecturus.

[6] Ludovicus Junior, Galliarum Rex,

1 Pag. 3. 2 Gerv. Dorob. p. 1413. Hovd. p. 520. Vita S. Th. quadrip. l. 3. c. 3. 3 Radulph. de Diceto. 4 Hovd. Rad. de Dicet. 5 Brompton, p. 1126. 6 Hovd. p. 592. Brompt. p. 622. Matth. Westm. An. 1179.

1 Brompt.

Rex, in Angliam eodem consilio trajecturus, in isto portu navem conscendit. Sub idem tempus, refert scriptor Anglicanus, eum jam rediturum, quòd mare horreret, Sanctum illum suppliciter rogasse, *ut in illo transitu nullus pateretur ex illo tempore naufragium.* Quæ falso Camdenus S. Ludovico adscripsit.

[1] Henricus Angliæ Rex, An. 1180. ibi conscendit, ex Gallia in Angliam transiturus.

Idem Rex, pace inter Regem Galliæ, & Flandriæ Comitem stabilita, in Angliam rediens, Anno 1184. *Transfretavit in Angliam inter* Withsand *&* *Doveram.*

[2] Anno sequenti, Episcopus Dunelmensis, & aliqui ex Proceribus Angliæ, *transfretarunt inter Doure &* Witsand.

[3] An. 1187. idem Rex Henricus II. *applicuit apud* Witsand *in Flandria.*

[4] Sub eodem anno alius auctor: H *Placuit*

1 Brompt. p. 1146. Hovd. p. 622. 2. Hovd. p. 630. Brompt. p. 1240. 3 Hovd. p. 634. 4 Gervas. Dorob. p. 1487.

1 Gervas.

Placuit ei S. Thomam visitare, sicque per Doveriam, quo brevis est transitus, Witsandum *adire.*

[1] Anno 1189. Baldwinus Episcopus Cantuariensis, *Iter per* Witsandum *paravit in Angliam.* [2] Quod etiam factum est à Galfrido Archiepiscopo Eboracensi, Anno 1191.

[3] Post aliquot annos, Joannes Comes de Mortain, *Regis Angliæ frater, applicuit in Flandria apud* Wissand.

[4] Sub idem tempus, Hugo Episcopus Dunelmensis, in Galliam proficiscens, mare pertransiit inter Dubrim & *Withsan.*

[5] An. 1193. Idem Comes de Mortain, apud *Witsandum* classem armavit, qua Angliam invaderet.

Secula sequentia, alia nobis exempla suppeditant, quibus nostra Propositio confirmetur.

[6] Anno 1207. Monachi qui ex Anglia à Rege Johanne pellebantur, sese in Galliam recepturi, apud *Wissan* appulerunt.

[1] Mat-

1 Gervas. Dorob. p. 1546. 2 Hovd. p. 701. Brompt. p. 1224. 3 Hovd. p. 706. 4 Brompt. p. 1240. 5 Gervas. Dorobern. p. 1581. 6 Malbr. Lib. II. c. 9.

1 Matth.

[1] Matthæus Parisiensis, An. 1242, & 1243: nautarum de *Wissan* & *Calais* mentionem facit. Et Anno 1251. dicit Comitem Leicestriæ, in Angliam rediturum, *navem ascendisse apud* Witsand.

[2] Anno 1299. Joannes de Baliol, Scotorum Rex, qui ab Edwardo Anglorum Rege vinculis tenebatur, tandem liberatus, ad *Wissan* transmissus est, circa tempus illud quo Concilium ibi convocatum, Statutum confecit in Annalibus Odorici Rainaudi conspiciendum, quod hæc verba exhibet: *Actum apud* Wissant *de regno Franciæ supra mare, in hospitio Joannis Steuari.*

[3] Anno 1327. D. de *Beaumont*, in auxilium Regis Angliæ contra Scotos proficiscens, cum suis copiis apud *Wissan* conscendit; [4] quod etiam anno sequenti factum est à legatis Regis Galliæ ad Angliæ Regem.

A quo autem tempore Caleti oppidum in Anglorum potestatem cessit, illud non solum communitum est,

1 Matth. Par. pagg. 399, 406, 554. 2 Raynald. hoc An. n. 21. 3 Froiss. Vol. 1. c. 16, 17, 19, 20. 4 Id. Cap. 25.

portusque refectus & adauctus; sed etiam iste apud *Wissan* derelictus, nullo amplius usui fuit ex Anglia in Galliam transeuntibus. Ex parte altera, cum inter duas nationes bellum fere continenter gestum est, neque sine magno discrimine ex eo portu solveretur, Bononiam elegerunt; ut quæ, oppidum esset tum insignius tum firmius *Wissano*, [1] quod ab Anglis deturbatum fuerat, atque combustum, quo tempore Caletum obsederunt.

[2] Quod vero Portûs de *Wissan* eminentiam adhuc uberius explicat, hoc est: toto illo tempore, Comites Bononienses ex navigiis hominibusque ibi conscendentibus, reditus satis amplos perceperunt. De hoc censu vectigali intelligendum est, quod in *Instrumento* Gulielmi Comitis Flandrensis, An. 1127. de S. Audomari reditibus dicitur. *Si cum Boloniensi Comite Stephano concordiam habuero, in illa reconciliatione eos à theloneo & Swerp apud* Witsant, *& per totam terram ejus liberos* *eos*

1 Id Cap. 132. 2 Hist. de Guine, p. 195.

1 Pag.

eos faciam. Cujus etiam in alio Instrumento facta est mentio, anno milesimo trecentesimo vigesimo, in [1] historia Familiæ de *Dreux*.

[2] Retulit P. Malbrancq, quod anno 1192. *Renaut* Comes Bononiensis, Monachos S. Bertini eo liberavit: & [3] M. Justellus prodidit, Mariam d' *Auvergne* uxorem D. de *Malines*, sororemque Roberti Comitis VI. de *Auvergne* & Bononia, dotis loco quingentas libras ex teloneo de *Wissan* percepisse: qui tamen postea, an. 1320. per Robertum VIII. ejus nominis *Auverniæ* ac Bononiæ Comitem, Vice-Comitatu de *Châteaudun* commutabantur. Postquam vero portus ille ea quam superius posui ratione suffocari cœpit, reditus iste ex omnibus ejus oræ portubus percipiebatur. Id quod primum didici ex duobus Computis manerii Comitatus Bononiensis, qui Parisiis in *Camera* Computorum asservantur. Horum primus (qui est anni 1402.) hæc verba exhibet: *Ex Præfectura & trajectu de* Wyssant, *receptum apud Bononiam, in Ambleterne, ali-*

1 Pag. 309. 2 Lib. II. c. 37. 3 Gen. d' Auvergne. l. 2 Cap. 17.

isque locis circa dictum locum de Wyssant, *ubi homines vel appulerunt vel conscendesrunt in Angliam transituri, aut ex ea redituri*, &c. Alter, qui est anni 1478. habet hæc verba: *Præfectura & trajectus de* Wissan; *inter aquas de Estaples & de Gravelinges.* Quod in primis manifestum facit, *Wissan*, ut hodie, ad Comitatum Boloniæ olim pertinuisse, non autem ad Comitatum Guiennensem ([1] quanquam illud à quibusdam Auctoribus affirmetur;) multo minus ad Flandrensem, quod asserit in loco superius citato Rogerus Hovedenus. Secundo, ex Computis illis aperte concluditur, quod Anno 1402. non quicquam nisi ex Portu *Wissan* provenit; donec vectigal quod ibi stabiliretur, ex portubus vicinis percipi incœperat. Neque quidem à me ullibi observatum est, minimam illius mentionem post expugnatum Caletum comparere; aut quenquam ibi conscendisse, affirmari. Imo fluctus sabulumque ita penitus portum suffocarunt, ut difficulter locum ipsum investigare possimus. *Ergo bene scripsit* [1] *Merula*

1 Du Chesne, Hist. de Guines, p. 3.

1 Merula,

[1] *Merula Cosmographus, Itium Oceano haustum aversumque esse. Cui enim hoc quadret præterquam* Wisanto? *Sed portus illic non tam haustus, quam sabulo (uti apparet) obrutus. Haustum enim probant, vix ad ea loca Clitophonibus seu dunis coercitum mare: imo ad Oceanum usque habitatur & aratur.* Verba hæc sunt [2] P. Malbrancqui. Nihilominus ibi prata conspiciuntur, ad vicum usq; de Tardinghem (quæ est prope *Blaknesʃ*) porrecta, à [3] Portulano *Cap de Witsan* appellata, ubi locum Portus fuisse existimare possumus. Prata ea ex parte Continentis, terris altis aggestisque; ex parte vero maris, acervis sabuli, terminantur. Hi pelvem aliquem grandem repræsentant, in quem mare obrepit, ex parte quidem *Wissani* per rivulum qui ibi præterfluit; à parte autem *Tardinghemi*, per alium rivulum qui se ibi similiter insinuat. Et verisimile sane est, sublato inde commercio, portus ingressum fuisse obturationi sabulorum relictum, quæ propter loci istius planiciem abundanter invecta sunt. Huic certe opinioni de Portus

1 Merula, Part. 2.l. 3 c. ult. 2 Lib. 1. c. 10. 3 Pag. 22.

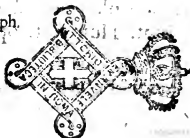
1 Ovid.

tus positione magnopere favet, quod per ea prata, ducentis circiter passibus à pago, conspicitur eminentia quædam, *Pharus* appellata, & in proximo domus, quæ nomen adhuc retinet; quasi ostium Portus de *Wissan* in eo loco fuisset.

Non mirari quisquam debet, nos hodie positionem Portus de *Witsan* exquirere, superioribus seculis ita multum frequentato: cum idem fatum isti de *Aiguemortes* in Provincia de Languedoc contigit, unde nostræ copiæ omnes in *terram Sanctam* solverunt: qui tamem hodie ita obscure apparet, ut ab eo mare dimidium leucæ removeatur. Eandem fortunam subierunt diversi portus Constantinopolitani, ibi ab Imperatoribus constructi, quo rum nulla plane vestigia supersunt.

-- [1] *Sic toties versa est fortuna locorum.*
Vidi ego quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum: vidi factas ex æquore terras.

1 Ovid. Metamorph.

INDEX.

Figuræ majores Dissertationem præmissam, minores reliquam libri partem designant.

A.

B.

est

ejus

D.

E.

F.

Caro-

K.

L.

M.

Mela

R.

S.

T.

Vel-

V.

FINIS.

